

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: pedagogiky a psychologie

Obor: sociální pedagog

VĚROHODNOST VÝPOVĚDI Z POHLEDU KRIMINALISTY

CREDIBILITY OF THE STATEMENT FROM THE POINT OF
CRIMINALIST

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI

3146059884

Autor:
Radim KVÍČALA

Podpis:
Radim Kvíčala

Adresa:
Na Úbočí č. 14
466 01, Jablonec nad Nisou

Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek

Počet	stran	tabulek	příloh
	96	17	1

V Jablonci nad Nisou dne 20.4.2003

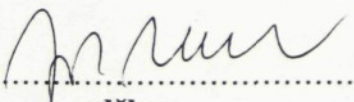
Katedra: Pedagogiky a psychologie

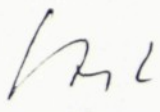
ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát)   Radim Kvičala
adresa: Jablonec nad Nisou, ul. Na Úbočí 14
obor (kombinace):   Sociální pedagogika
Název BP: Věrohodnost výpovědi z pohledu kriminalisty.
Název BP v angličtině: Credibility of the Statement from the Point of Criminalist.
Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek
Termín odevzdání: 30. 4. 2003

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

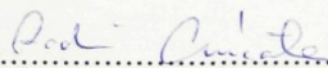
V Liberci dne 28.12.2001

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (kandidát):   Radim Kvičala

Datum: 20. 4. 2003 .....

Podpis: .....

Cíl:

Cílem práce je zkoumání psychologických aspektů výslechu, jejichž znalost je nutná pro kriminalistickou praxi a zjištění rozdílných přístupů ve výslechu osob dosud netrestaných a recidivistů .

Hypotézy:

1. Předpokládáme, že sedmdesát procent recidivních pachatelů majetkové trestné činnosti tuto doznává jako v době, kdy byli dosud soudně netrestáni.
2. Předpokládáme, že je nevrebální projev osoby dosud soudem netrestané je výraznější než u recidivisty.

Metody:

Pozorování.

Obsahová analýza dokumentů.

Literatura:

Čírtková, L.: Policejní psychologie. Support , Praha 1998

Musil, J.: Kriminalistika. Naše vojsko, Praha 1994

Pješčak, J.: Základy kriminalistiky. Naše vojsko, Praha 1976

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Sochůrek

Prohlášení k využití výsledků bakalářské práce:

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském zejména § 60 (školní dílo).

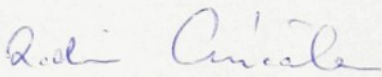
Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce a prohlašuji, že souhlasím s případným užitím mé bakalářské práce.

Jsem si vědom toho, že užít své diplomové práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů vynaložených univerzitou na vytvoření díla. Bakalářská práce je majetkem školy a nelze s ní bez svolení školy disponovat.

Autor:

Radim KVÍČALA

Podpis:

.....

vlastnoruční podpis

Adresa:

Na Úbočí č.14

466 01 Jablonec nad Nisou

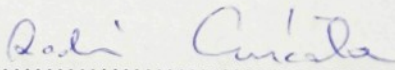
Datum: 20.4.2003

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

V Jablonci n. N. dne 20.4.2003

Radim KVÍČALA

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Děkuji vedoucímu závěrečné práce PhDr. Janu Sochůrkovi za odborné vedení a cenné připomínky ke zpracování této práce.

Anotace

Práce se zabývá psychologickými aspekty výslechu v trestní praxi a pozice výslechu podezřelých v právním systému ČR. Zaměřuje se na problematiku přístupu k osobám, které nemají žádnou zkušenost z výslechovými situacemi v rámci Policie ČR, a k mnohokrát vyslychaným recidivistům. Zabývá se hodnocením věrohodnosti výpovědi a dotýká se i taktiky výslechu osob různých věkových kategorií a procesního postavení. Soustřeďuje se na zkoumání rozdílností projevů neverbální komunikace u prvopachatelů a recidivistů při výslechu. Shrnuje teoretické znalosti dané problematiky, které byly určujícím vodítkem jejího zpracování, a přihlíží k praktickým zkušenostem autora.

Anotace

The work covers the psychological aspects of examination in the criminal investigation and the position of examination of suspected in the justice system of Czech Republic. It aims on the problematic of approach to the persons, who have no experience with the situations of examination by the Czech Police and also to many times examined criminals. That covers with the assessing of credibility statements and also touches the tactics of examination person of various age categories and process positions. The work concentrates on investigations of different expressions of not-verbal communication of the unexperienced and habitual criminals by the examination. It recaps the theoretical knowledge of the given problematic, which were designated guidelines for the processing of the work and it also considers the practical experience of the author.

Anotation

Die Arbeit beschäftigt sich mit psychologischen Gesichtspunkten des Vernehmens in der Straffpraxis und mit der Position der Verdächtigen in dem juristischen System der ČR. Die Arbeit trägt sich mit der Problematik der Bahandlung mit Personen die keine Erfahrung mit der Vernehmenssituation im Rahmen der Polizei der ČR haben, aber auch mit der mehrmals eivernehmenen Rezidivisten. Die Arbeit beschäftigt sich mit der Wertung der Vertrauenwürdigkeit einer Aussage und berührt sich auch einer Taktik des Vernehmens der Personen aus verschiedenen Alerskategorien und auch verschiedenen Processposition. Es konzertrierst sich an Untersuchung der Verschiedenheiten der Ausdrücke der Nonverbalkommunikation bei den unerfahrenen Täter und auch bei den Rezidivisten bei Verhören. Die Arbeit zusammenstellt die teoretischen Kenntnis gegebene Problematik die einen Aushalstpunkt war und nimmt auch die prakticschen Ehrfarungen der Authors auf Bedacht.

OBSAH:

- I ÚVOD
- II VLASTNÍ PRÁCE
- 1 Obecně o výslechu a výpovědi
  - 1.1 Pojem a druhy výslechů
  - 1.2 Postavení výslechu v trestním řízení v ČR
- 2 Problematika psychologie výslechu
  - 2.1 Zákonitosti sociálního styku v návaznosti na výslech
    - 2.1.1 Interpersonální percepce ve výslechové situaci
      - 2.1.1.1 Nejčastější chyby vyslychajících
      - 2.1.2 Komunikace ve výslechové situaci
        - 2.1.2.1 Verbální komunikace
          - 2.1.2.1.1 Verbální komunikace s podezřelým (obviněným, obžalovaným)
          - 2.1.2.1.2 Verbální komunikace se svědkem
          - 2.1.2.2 Neverbální (nonverbální) komunikace
            - 2.1.2.2.1 Pozorování a interpretace neverbálních projevů
            - 2.1.2.2.2 Složky neverbální komunikace
        - 2.1.3 Interakce ve výslechové situaci
          - 2.1.3.1 Psychologické prostředky metody ovlivňování
          - 2.1.3.2 Posuzování přípustného a nepřípustného ovlivňování při výslechu
          - 2.1.3.3 Prostředky psychologického ovlivňování vyslychaného vyslychajícím
          - 2.1.3.4 Možnosti hypnózy ve výslechové situaci
          - 2.1.3.5 Kognitivní interwiev
      - 2.2 Specifika přístupu u výslechu dětí
        - 2.2.1 Sugestibilita vyslychaného dítěte
        - 2.2.2 Rizika nežádoucího ovlivnění výslechu dítěte
        - 2.2.3 Specifika výslechu sexuálně zneužívaných a týraných dětí
      - 2.3 Psychologie výpovědi

- 2.3.1 Obecně o psychologii výpovědi
- 2.3.2 Fáze utváření výpovědi
- 2.3.3 Problematika opakovaného výslechu
- 2.4 Věrohodnost výpovědi
- 2.4.1 Pojem věrohodnosti výpovědi
- 2.4.2 Druhy věrohodnosti
- 2.4.3 Vlastní posuzování věrohodnosti výpovědi
- 2.4.3.1 Rozbor znaků a signálů významných pro hodnocení výpovědi
- 2.4.3.2 Odhad věrohodnosti výpovědi obviněného
- 2.4.3.3 Fyziodetekce (polygraf) a posuzování věrohodnosti výpovědi
- 3 Taktická hlediska provádění výslechu
- 3.1 Příprava výslechu
- 3.2 Stádia výslechu
- 3.3 Taktika výslechu
- 3.4 Taktika přístupu k výslechu prvopachatelů a recidivistů u majetkové trestné činnosti
- 3.4.1 Přístup k prvopachateli
- 3.4.1.1 Taktika výslechu nezletilců do 14 let věku
- 3.4.1.2 Taktika výslechu mladistvých pachatelů ve věku 15 – 17 let
- 3.4.1.3 Taktika výslechu pachatelů ve věku 18 let a více
- 3.4.2 Přístup a taktika výslechu recidivisty
- 4 Výzkum
- 4.1 Úvod
- 4.2 Pracovní hypotéza
- 4.3 Pracovní metoda
- 4.4 Popis a charakteristika zkoumaného vzorku
- 4.5 Interpretace výsledků
- III ZÁVĚR
- Použitá literatura
- Příloha č. 1

I ÚVOD

Jedním z nejfrekventovanějších úkonů v kriminalistické praxi je výslech. Jeho podstatou je získání ústní výpovědi mající význam pro trestní věc. Tématem bakalářské práce jsou psychologické otázky spojené s výslechovou praxí kriminalisty, které lze považovat za klíčové v naplňování smyslu a podstaty policejní činnosti na úseku odhalování a objasňování trestné činnosti. Dobře vedený výslech je základním předpokladem k objektivnímu zjištění a dokumentování stavu trestních věcí a zastřešuje mnohdy zdoluhavý a náročný proces shromažďování, třídění a vyhodnocování informací a důkazů, které v konečné fázi vedou k usvědčení a odsouzení pachatelů.

Psychologická hlediska v oblasti práva jsou zahrnuta v aplikované psychologické disciplíně - forenzní psychologii zabývající se chováním a prožíváním lidí v situacích, které jsou regulovány právem, zejména trestním. Ve zdejším prostředí se vžilo označení soudní psychologie, byť jde o nepřesný překlad, neboť soudní psychologie zachycuje pouze část forenzní psychologie.

Historie forenzní psychologie není dosud dostatečně zpracována. Ludmila Čírtková, jejíž publikace byly užity jako stěžejní odborný pramen k vypracování této práce, uvádí, že první literatura z pohledu evropské tradice začala vycházet před více jak 200 léty (publikace J. Eckerthausena „Uber die Notwendigkeit psychologischer Kenntnisse bei Beurteilung von Verbrechen“ a dílo J. Schaumanna „Ideen zu einer Kriminalpsychologie“). Vznik a utváření forenzní psychologie pojímá do čtyř samostatných a na sebe navazujících etap:

1. 2. polovina 18. stol. - nastolení forenzní psychologické problematiky
2. 9. stol. - vývoj forenzního psychologického zkoumání
3. počátek 20. stol. - vznik forenzní psychologie jako experimentální disciplíny
4. 20. stol. - rozvoj forenzní psychologie

Ve vývoji samotném jsou uplatňovány dvě obsahově odlišné větve. První je zastoupena kriminalisticky zaměřenými autory, kteří se zabývali možnostmi uplatnění psychologie při vyšetřování a objasňování trestné činnosti, zejména v oblastech vedení výslechu, dokazování a usvědčování pachatelů. Druhá, kriminologická větev, se zaměřuje na psychologické zkoumání pachatelů. Pomocí výzkumů se snaží rozlišit a popsat rozdílnost psychických zvláštností kriminální a nekriminální populace resp. jedinců a rozvíjí psychologickou teorii kriminálního jednání.

Současná forenzní psychologie je uplatňována v celém rozsahu policejního a justičního řízení a je nezastupitelnou pomůckou v soudní, policejní a vězeňské praxi. Využívá výzkumných psychologických metod pozorování, experimentu, explorační metody, psychologických analýz produktů činností a je přínosem zejména při aplikaci v terénu (např. vězeňští a policejní psychologové, soudně znalecké činnosti apod.)

Bakalářská práce si klade za cíl zkoumání psychologických aspektů výslechu pachatele recidivisty a dosud netrestaného prvopachatele se zaměřením na hledání a vymezení odlišností výslechu obou těchto skupin, na posouzení jeho věrohodnosti. Její snahou je provést srovnávací výzkum s obdobně zaměřenou bakalářskou prací Dalibora Mikulenky publikované v univerzitní knihovně Technické univerzity Liberec v roce 2000 v oblasti rozdílného chování a prožívání pachatelů recidivistů a dosud policejně nevyšetřovaných osob - prvopachatelů s tím, zda je možné očekávat výraznější odlišnosti při výslechových situacích, zejména v jejich nonverbálním projevu. Mikulenkova provedl zkoumání při své policejní praxi na oddělení kriminální policie v Litoměřicích. Cílem této práce je provést stejný výzkum v podmínkách oddělení obecné kriminality služby kriminální policie a vyšetřování v Jablonci nad Nisou a mj. porovnat, do jaké míry se budou výsledky shodovat. Z těchto důvodů byla volena stejná hypotéza:

„Domníváme se, že neverbální projev vyslýchaného recidivisty je méně výrazný než u prvopachatele.“ [MIK:2]

Za prvopachatele je zde stejně jako v citované bakalářské práci považována osoba, která nebyla dosud trestně stíhána a je vyslýchána jako podezřelá pro majetkovou činnost. Recidivistou se rozumí člověk podezřelý z trestné činnosti, který byl v minulosti několikrát soudně trestán, alespoň jednou byl ve výkonu trestu odnětí svobody a je opětovně vyslýchán. Snahou bylo zachovat obdobnými i ostatní podmínky výzkumu.

II VLASTNÍ PRÁCE

1 OBECNĚ O VÝSLECHU A VÝPOVĚDI

1.1 Pojem a druhy výslechů

Výslech je jedna ze základních a v kriminalistické praxi nejfrekventovanějších metod získávání informací o vyšetřované události. Lze jej definovat různým způsobem, například:

Vasiljev definuje výslech jako vyšetřovací úkon, jehož podstata záleží v ústních výpovědích, jež mají význam pro trestní věc. Výpovědi se získávají bezprostředně od vyslychaných osob, a to za přesného dodržování předpisů, které jsou obsaženy v zákonných ustanoveních. [VAS:268]

Podle Koubové jde o metodu kriminalistické praktické činnosti, při které se formou výpovědi získávají poznatky o vyšetřované události, které jsou obsaženy v paměťových stopách vyslychaných osob. Je-li tato metoda použita orgány činnými v trestním řízení, je současně také trestně procesním vyšetřovacím úkonem. [KBV: 156]

Druhy výslechů

Výslech v trestním řízení lze rozdělit do několika skupin podle různých kritérií. Koubová ve své kapitole v učebnici kriminalistiky uvádí následující:

a) *Podle procesního postavení vyslychané osoby rozeznáváme výslech*

- podezřelého
- obviněného
- obžalovaného
- svědka
- znalce [KBV: 156]

Toto kritérium vychází z procesního postavení osoby v trestním řízení, které vychází z ustanovení trestního řádu. Základním právem osoby podezřelé, popř. již obviněné nebo obžalované z trestného činu, je její svobodná volba

vypovídat k předmětu obvinění nebo i tuto výpověď odmítnout. Smí se hájit způsobem, jaký uzná za vhodný, přičemž může vypovídat pravdu nebo i lhát s tím, že však nesmí křivě obvinít jiného z trestného činu. K výpovědi nesmí být žádným způsobem nucen. Naproti tomu svědek nebo znalec má povinnost určenou trestním řádem, kromě jím stanovených výjimek, vypovídat pravdu a je k tomuto nucen pod hrozbou trestní sankce.

b) Podle osobnostních zvláštností, zejména podle věku a zdravotního stavu vyslýchaných, vypracovává kriminalistika specifická taktická doporučení např. pro výslech:

- dětí a mladistvých
- osob mentálně postižených
- osob nemocných, zraněných a umírajících
- osob starých [KBV: 156]

c) Zvláštní druhy výslechu [KBV: 156]

Za zvláštní druh výslechu je zde považováno vysvětlení ve smyslu § 158 odst. 3 trestního řádu, kterým se prověřují okolnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.

Jedná se o pohovory s osobami a mohou je provádět všichni příslušníci policie. [KBV: 156]

Samotné podání vysvětlení nemá povahu důkazu, nesmí být dle trestního řádu vyslýchaným při jejich výpovědi v přípravném řízení předestřeno.

V rámci kriminalistické praxe je „podání vysvětlení“ jednou z nejfrekventovanějších činností a proto se mu věnujme poněkud blížeji. Trestní řád byl po roce 1989 několikrát novelizován zejména ve snaze posílit oprávněné zájmy účastníků trestního řízení, hlavně obviněných (obžalovaných), následně i ve snaze zjednodušit a zrychlit přípravné řízení a řízení před soudem. Výsledek těchto novel je diskutabilní. S posílením

obhajovacích práv obviněných byly, zdá se, jakoby potlačeny některé základní principy pořizování a dokumentace výpovědí účastníků trestního řízení. Dochází tak k situacím, kdy jsou poškození a svědci slyšeni dle všech obecných psychologických i kriminalistických zásad výslechu policejním orgánem bezprostředně po spáchání trestného činu, jejich výpověď má však dle procesních pravidel povahu podání vysvětlení a tudíž ji nelze užít při dokazování před soudem jako důkaz. Uskutečnění i dalších vyšetřovacích úkonů, než těch, které jsou v postavení neodkladných a neopakovatelných, v době co nejkratší po spáchání nebo odhalení trestného činu, je nanejvýš žádoucí, neboť je obecně známo, jaké úskalí přináší časový odstup např. pro věrohodnost svědecké výpovědi. Samotné trestní řízení je zahajováno až po zjištění pachatele a jeho obvinění policií a to v mnoha případech trvá i několik let. Poté je nutné již vyslechnuté svědky v rámci dokazování přeslechnout a jejich výpověď zadokumentovat dle požadavku trestního řádu do „protokolu o výslechu svědka“, přičemž obsah původního vysvětlení jim nesmí být dle trestního řádu předestřen (§ 158 odst. 5 tr. řádu). Svědek si pro odstup od vyšetřované události většinou podrobnosti nepamatuje, vypovídá již nepřesně, případně je ovlivněn dalšími negativními faktory (např. zastrašováním obviněným, obecnou nechutí svědčit ap.). S tezí Koubové, že se jedná o „pohovory s osobami“ nelze rovněž zcela souhlasit, jelikož jde v kriminalistické praxi, zejména u podezřelých, o „klasický“ výslech. Protokolován je však z hlediska trestního řádu formou nepřijatelnou jako důkaz pro soudní řízení. Jediný rozdíl v této formě od přípravného řízení je v jiné úpravě prvního listu, názvu protokolu a v době procesně rozhodující, kdy byl pořizen (před zahájením trestního stíhání konkrétní osoby). Policejní rada, konající v téže věci po zjištění pachatele přípravné řízení, vystupuje v mnoha případech jako „opisovatel již zjištěných skutečností“. Výslechy v podstatě přepisuje a vkládá jim formu odpovídající tomuto procesnímu stádiu. Koná tak opakované výslechy a používá k nim nezřídka i formy nežádoucích přístupů při výslechu (sugesce, návodné otázky, výzvy k odvolání se na původní výpovědi ap.), byť trestní řád toto v § 158 odst. 5 vylučuje. Po poslední

významné novelizaci trestního řádu, kdy byl zrušen institut vyšetřování, je situace o to absurdnější, neboť policejní rada má stejné procesní postavení policejního orgánu jako každý policista (např. kriminalista, inspektor obvodního oddělení ap.). Paradoxně jsou důkazy (výpovědi) významné pro soudní řízení v mnoha případech produktem postupů, které jsou v rozporu s obecně uznávanými zásadami jejich pořizování. Současný model způsobuje v podstatě neřešitelné problémy, pokud jde o to, jak učinit použitelnými pro řízení před soudem důkazy (zejména výslechy), které je nutno ihned dokumentovat, a u kterých zákon až na výjimky nedává postavení neodkladných a neopakovatelných úkonů a nepamatuje na způsob jejich nezpochybnitelné dokumentace před reprezentantem nezávislé soudní moci.

Zdeněk Konrád [KON] zajímavě polemizuje se zařazením „podání vysvětlení“ do kategorie zvláštního druhu výslechu a poukazuje na nelogičnost takového postupu, který vychází z předpokladu, že jeden z pojmových znaků výslechu je vlastní „protokolace výpovědi“. Ta je přesně stanovena zákonem a slouží k procesnímu podchycení sdělení, které bylo vyslychaným učiněno. Protokolace samotná však není obecným znakem pro výpověď neboť může být, a v kriminalistické praxi je to běžné, prováděna v průběhu, ale zejména po skončení výslechu. Pojem „výslech“ není možno vztahovat pouze na vyšetřovací, resp. procesní, úkon ve smyslu trestního řádu. Konrád vyjmenovává několik definic výslechu z naší současné odborné literatury. Poukazuje na okolnost, že autoři vymezují výslech jako metodu kriminalistické praxe pouze v trestním řízení a omezují jej na výslech svědka nebo obviněného resp. obžalovaného. Absurdně řečeno, policisté v USA nebo ve Velké Británii nemají postavení orgánu činného v trestním řízení, tudíž nepoužívají metodu výslechu a nelze proto tamní odbornou literaturu využívat v našich podmínkách. Následně navrhuje definici výslechu jako metodu v kriminalistické praxi, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně relevantní informace z paměťových stop vyslychaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností

vyslýchaného a vyslýchajícího.

Pojem „vysvětlení“ definuje jako sdělení osoby, vyzvané na základě zákona oprávněným orgánem, aby z důvodů uváděných zákonem podala potřebné vysvětlení, zadokumentované podle požadavků zákona. Toto vysvětlení ve smyslu § 158 odst. 3 trestního řádu nelze považovat za zvláštní druh výslechu, nýbrž za zvláštní druh výpovědi a úkon nazývaný „požadování potřebných vysvětlení“ je běžným druhem výslechu. Kritériem dělení je vlastní stadium trestního řízení a z toho vyplývající procesní postavení vyslýchané osoby.

Z popsaného je možno výslech definovat následujícím způsobem:

Výslechem v kriminalistice rozumíme kriminalistickou metodu, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslýchaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslýchaného i vyslýchajícího. [MKS:303]

1.2 Postavení výslechu v trestním řízení v ČR

Výslech je jedna z nejstarších a nejhojněji používaných metod v kriminalistice. Pro jeho naprostou univerzalitu je využíván prakticky v každé situaci, kdy je vyšetřován trestný čin. Jde většinou o soubor několika výslechů, které tvoří kriminalistovi obraz o vyšetřované události. V některých případech se stává hlavním a jediným důkazem.

Pro své mimořádné postavení v rámci ostatních vyšetřovacích úkonů, jako jsou např. rekognice, prověrka výpovědi na místě činu, rekonstrukce ap., pramení zvláštní význam výslechu dle Čírtkové z následujících okolností :

- ❖ výpověď je jedním z důkazních prostředků, pomocí kterého lze za podmínky prověrky věrohodnosti zjistit průběh kritických událostí ve vyšetřované události,

- ❖ výpověď je zároveň důležitým pramenem pro utváření vyšetřovatelského a soudcovského přesvědčení v projednávaném případě.
- ❖ výpověď je nenahraditelným zdrojem informací pro plné objasnění případu. [ČÍR:20]

Základní regule stanovené pro výslech ve věcech trestních jsou určeny trestním řádem. Jeho ustanovení jsou závazná a zajišťují základní náležitosti, které musí každý výslech jako procesní úkon splňovat. Problematikou výslechu, zejména jeho faktickou prováděcí stránkou se zabývá kriminalistika (v části kriminalistická taktika). Forenzní psychologie navazuje na kriminalistiku. Funguje jako její pomocná, doplňková disciplína v tom, že poznává a rozvíjí výrazně psychologické stránky výslechu. [ČÍR:20-21]

2 PROBLEMATIKA PSYCHOLOGIE VÝSLECHU

Psychologie výslechu se dle Čírtkové pohybuje v rámci, jenž vymezují trestně právní předpisy. Není žádným způsobem přijatelný názor laické a někdy i části odborné veřejnosti (policisté, právníci), že by umožňovala nějaké triky nad rámec zákona, na základě kterých vyslýchaný vypoví či učiní i to, co původně nezamýšlel (jak je občas zobrazováno detektivní literaturou a filmem). Tyto názory neodpovídají skutečnosti a vyplývají z neznalosti toho, čím se psychologie jako věda zabývá. Odborná literatura je představována z části jako praktická, psaná lidmi z profesionální praxe, kteří zde zobecňují dlouholeté zkušenosti. Z další části jde o publikace tradiční kriminalistiky a forenzní psychologie, přičemž oba přístupy čerpají z bohaté zkušenosti

psychologie výpovědi a směřují k detailním a typizujícím pojednáním o taktických postupech výslechu. Současná psychologie se pokouší nalézt nejobecnější zákonitosti, přičemž se snaží odhlédnout od konkrétních situací sociálního styku jakožto intervenujících faktorů ovlivňujících výslech (stejný postup dvou kriminalistů ve stejné věci může vést k naprosto odlišnému výsledku, neboť samotný reálný akt každého rozhovoru, výslechu, jednání je z psychologického hlediska velice složitým systémem daným např. osobnostními charakteristikami aktérů, jejich aktuálním psychickým stavem, vzájemným vztahem, společenským postavením ap.).

Forenzní psychologie se zabývá výslechem ve dvou ohledech:

1. Zkoumá psychologické okolnosti objasňující a popisující výslech jako určité aktuální dění. Studuje psychologické pozadí tj. psychologické jevy uplatňované v průběhu výslechu, který považuje za zvláštní formu interpersonálního jednání obdobnou rozhovoru či dialogu.
2. Zabývá se výsledným produktem výslechu, tedy psychologickým zkoumáním obsahu výpovědi. Snaží se rozpoznat faktory, které ovlivňují pravdivost a úplnost výpovědi. Sleduje proces jejího utváření od samotného počátku, tedy od doby vnímání a prožívání vyšetřované události, až po reprodukci ve výslechové situaci.

Stručně a souhrnně lze říci, že se psychologie výslechu zabývá interakcí (interpersonálním jednáním) vyslychajícího a vyslychaného a současně produktem této interakce, tj. výpovědí. [ČRT:174]

2.1 Zákonitosti sociálního styku v návaznosti na výslech

K nejobecnějším zákonitostem sociálního styku Čírtková rozlišuje tři navzájem spjaté stránky sociálního styku, které charakterizuje jako pochody obsažené v každém mezilidském jednání, které jsou vždy přítomny. Probíhají současně a vzájemně se ovlivňují a podmiňují. Rozlišují se následující stránky či úrovně sociálního styku:

1. **percepční stránka**, tj. pochody interpersonální percepce
2. **komunikační stránka**, tj. pochody sdělování informací mezi jednajícími osobami
3. **interakční stránka**, tj. procesy vzájemného působení a ovlivňování jednajících osob.

Percepční stránka se zaměřuje na okolnost, jak se jednající osoby navzájem vnímají, jaké představy a soudy si o sobě vytvářejí, podle jakých pravidel při tom postupují. Komunikační stránka se zabývá obsahem a způsobem sdělení a interakční stránka se zaměřuje na okolnost, jaké postupy partneri volí pro vzájemné ovlivňování neboli jakými taktickými postupy usilují o dosažení cílů, které dané jednání podnítily. I když se všechny stránky ovlivňují, komunikační zde hraje dominantní úlohu.

Popsané stránky se liší i v tom, do jaké míry si je jednající osoby uvědomují. K těm plně uvědomovaným patří hlavně komunikativní stránka, sled sdělovaného se jednajícím osobám jeví zřetelným a později jsou zpravidla schopné si celkem přesně průběh komunikace vybavit. U percepční a interakční stránky nebývají odpovídající psychické procesy plně uvědomovány, jednající osoby o nich později hovoří spíše jako o pocitech a výsledných dojmech.

Rozlišení tří stránek sociálního styku má praktický význam pro situaci výslechu. Lze říci, že tyto tři děje tvoří psychologickou náplň výslechu. Viděno očima psychologa, každý výslech lze popsat a objasnit z hlediska vzájemného vnímání vyslychajícího a vyslychaného, z hlediska sdělování informací a současně z hlediska vzájemného působení (ovlivňování) vyslychajícího a vyslychaného. [ČÍR:22]

V dalších kapitolách rozebereme všechny tři stránky z hlediska psychologie výslechových situací.

2.1.1 Interpersonální percepce ve výslechové situaci

Vzájemné vnímání dvou osob, dle psychologické terminologie interpersonální percepce, vstupuje do výslechu jako faktor, který intervenuje jak u vyslýchaného, tak i u vyslychajícího. Promítá se v něm a ovlivňuje jej. Vnímání je vždy individuální subjektivní záležitostí.

Produkt interpersonální percepce, tj. dojem z druhé osoby, vzniká okamžitě, bezprostředně a mívá přetrvávající účinky. Někteří psychologové jsou názoru, že trvalejší úsudek o druhé osobě se utváří v prvních dvou minutách setkání. [ČRT:178]

Percepční úsudek o druhé osobě není založen na racionální úvaze, neopírá se o záměrné shromažďování dostupných informací a jejich následné vyhodnocování. Naopak je založen na privátních (implicitních) teoriích, subjektivních zkušenostech a intuitivním souzení. [ČRT:179]

Vnímání člověka člověkem lze dle Čírtkové charakterizovat jako subjektivní, spontánní, emocionálně založené a je promítáno do jednání. Přírozeně proniká do interpersonální percepce řada zkreslení a nepřesností, které mohou způsobit různé konfliktní a problémové situace v jednání zúčastněných osob. V naprosté většině případů probíhá i ve výslechových situacích, kde se opět prosazují hlavní znaky interpersonální percepce: subjektivně zkreslené, nezřetelně uvědomované vnímání druhého člověka, které se promítá do vzájemného jednání. Toto se vztahuje na vyslychajícího i vyslychaného a právě vyslychající by měl svou profesionální zdatností a erudicí průběh a produkty interpersonální percepce „hlídat“, kultivovat a snažit se eliminovat chyby na minimum. Jejich výčet a charakteristiku uvedeme v následující kapitole.

2.1.1.1 Nejčastější chyby vyslychajících

Pro orientaci uvedeme výčet nejčastějších chyb publikovaný Čírtkovou

[ČRT:179-182] a stručně si popíšeme jejich podstatu:

- *Halo efekt*

Vyslychající vnímá vyslychaného prostřednictvím jedné dominantní charakteristiky a přidává další „vhodné“ předpoklady, které již nemají oporu ve vnímání vyslychané osoby.

- *První dojem*

Je blízký halo efektu a jeho podstata spočívá v tom, že si vyslychající utvoří názor o vyslychaném v prvních minutách výslechu. Na tom dojmu setrvává a nevnímá příznaky nasvědčující pro korigování počátečního dojmu.

- *Referenční (kognitivní) rámec*

Vychází z předchozích profesionálních zkušeností vyslychajícího a projevuje se zejména u vyšetřovatelů dlouhodobě se specializujících na vyšetřování jednoho druhu trestné činnosti. Díky opakované zkušenosti dochází k bezděčné fixaci kognitivních schémat tj. ustálených představ obrazu typického pachatele, obvyklého způsobu páchaní trestné činnosti ap., což vede vyslychajícího k tomu, že bezděčně vnímá pouze to, co zapadá do jeho zkušenostního referenčního rámce a kognitivních schémat.

- *Idiosynkrazie*

Jedná se o spontánně vyvolávanou precitlivělost, nesnášenlivost způsobenou vnímanými podněty. Výsledkem idiosynkrazie vyslychajícího je jeho generalizovaná podrážděnost a následná snížená schopnost se soustředit na vlastní výslech v důsledku provokace např. tónem hlasu, gesty, zevnějškem vyslychaného.

- *Protipřenos*

Jde o odborné selhání způsobené tím, že do profesionálního vztahu vnikají privátní vztahové polohy, aniž by to bylo záměrem. Jde o projev neřešených silně emotivně podbarvených problémů. Protipřenosem u výslechu se označují situace, kdy sem vyslychající vnáší vlastní, mnohdy potlačované, problémy. Je spojen s interpersonální percepcí v tom, že vyslychaný bezděčně připomíná problém vyslychajícího a ten jej poté bez záměru vnáší do jednání s vyslychaným.

- *Sociální stereotypy*

Do interpersonální percepce se promítá mnoho ustálených schématických soudů získaných jedincem socializací, které jsou sociálními stereotypy vnímání a mnohdy dosahují až absurdních a iracionálních předsudků (např. proti rasám, sociálním skupinám, nemocným ap.). Ve výslechové praxi se pak odráží v neadekvátním a zkreslujícím přístupu vyšetřujícího k vyšetřovanému.

- *Pygmalion-efekt*

Tento psychologický termín označuje jev, kdy osobní představy a očekávání člověka o druhé osobě tuto ovlivňují v samotné chování. Jedinec vyhoví tlaku představ a subjektivního odhadu jiného.

Na analogický jev ve výslechové situaci upozornil A. Mergen (1990). Podle něho se může pygmalion efekt nevhodně uplatnit zejména v prvním výslechu mladistvých a mladých prvopachatelů. Nastává tehdy, jestliže se vyslychajícímu nepodaří potlačit negativní intuitivní odsudek prvopachatele a přirozená, spontánní emocionální představa prosakuje třeba i bezděčně do výslechové komunikace. Výsledkem je nežádoucí reakce mladistvého prvopachatele jako opozice, sebepovyšování, netečnost ap. V pozadí je následující psychologický mechanismus: „zachází se mnou, jako bych byl jenom zloděj, vrah a vyvrhel, očekává, že se tak budu chovat, tak se mu předvedu“. V této situaci je podle Mergena průběh výslechu výrazně závislý na profesionální a psychologické kompetenci vyslychajícího. [ČÍR: 24-25]

Závěrem lze konstatovat, že psychologie určuje pouze základní vodítka pro potlačení přirozených zkreslení produktů interpersonální percepce, zejména v počáteční fázi výslechu. Interpersonální percepce hraje důležitou roli při prvním výslechu, kde přichází poprvé vyslychaný s vyslychajícím do kontaktu, a může ovlivnit jeho atmosféru. Obecná doporučení Čírtková [ČÍR:25] shrnuje do tří bodů, které můžeme stručně charakterizovat následujícím způsobem:

- *Význam sebepoznání*

Poznání sebe sama, svých pozitivních i negativních stránek, rozvíjí představu, jak jedinec sám působí na své okolí. Při této neznalosti je náchylný k povrchnímu a nesprávnému vnímání druhých. Přiměřený rozvoj sebepoznání je nezbytným předpokladem pro zvyšování profesionální zdatnosti kriminalistů.

- *Význam empatie*

Na rozdíl od starší psychologické teorie, která předpokládá empatii u jedince jako vrozenou vlastnost (je tudíž individuální), moderní psychologická teorie říká, že lze empatii kultivovat a zdokonalovat a přiřazuje ji k základním sociálně psychologickým dovednostem. Ve světle tohoto zjištění je možno spolehlivost interpersonální percepce zvýšit prováděním okamžité „reflektivní hry“, kdy vyslychající na okamžik prožitkově splyne s vyslychaným. Na základě této empatie se může kriminalista přiblížit k myšlenkovým pochodům vyslychaného a předjímat jeho pravděpodobné reakce.

- *Záměrná vědomá kontrola produktů interpersonální percepce*

Postačujícím základem pro získání návyku, že v rámci přirozeného vnímání druhého člověka může dojít ke zkreslení, je uvědomění si této okolnosti jako takové. Jde o schopnost vyslychajícího slovně popsat představy, které v něm vyslychaný vzbudil a proč.

2.1.2 Komunikace ve výslechové situaci

Komunikace je prostředkem vzájemného ovlivňování lidí. Jedná se o odevzdávání a přijímání informací při přímém nebo nepřímém styku. Účelem komunikace je uskutečnit záměr odesílatele předat sdělení (obsah komunikace) a záměr příjemce toto sdělení přijmout. [ŠVN II:90]

Prostřednictvím komunikace lidé na sebe navzájem působí, tj. ovlivňují chování a prožívání zúčastněných partnerů. Smyslem komunikace je vždy působit a fakticky i zapůsobit na partnera tak, aby se začal projevoval způsobem korespondujícím s představami komunikující osoby. [ČRT:198]

Psychologie člení komunikaci na verbální a neverbální. Obě složky hrají ve výslechové praxi dominantní roli pro zhodnocení **věrohodnosti a přesnosti výpovědi**, které je nezbytné při zjišťování objektivního stavu vyšetřované události. Důraz musí být kladen na rozvoj schopnosti vyslychajícího vnímat celý komunikační projev včetně svého vlastního, neboť i vyslychaný vnímá, hodnotí a třídí informace získané z jeho projevu.

2.1.2.1 Verbální komunikace

Verbální komunikací se rozumí slovní (písemný) projev jedince a zahrnuje obsahovou a formální stránku, tedy co sděluje a jakým způsobem. Formální stránka bývá označována za paralingvistiku a zabývá se např. barvou hlasu, zakoktáváním se při verbálním projevu, přestávkami ve sdělení, intenzitou hlasu ap. Verbální komunikací v kriminalistické praxi se zabývá podrobně kriminalistická taktika současně s forenzní psychologií.

2.1.2.1.1 Verbální komunikace s podezřelým (obviněným, obžalovaným)

K přiměnění podezřelého k pravdivé výpovědi uvádí literatura několik příkladů způsobu komunikace:

- *Strategie vzbuzování protireakce*

Vyslychaný je neustále podněcován, aby zřetelně a přesvědčivě vyjevil, že nemá co skrývat.

- *Strategie znejišťování*

Vyslychající posiluje ve vyslychaném dojem, že jsou k dispozici veškeré informace objasňující projednávaný případ.

- *Strategie doplňování*

Komunikace je založena na opakujících se výzvách k doplnění dosud sděleného tak, aby vyslychaný pustil i to, co dosud skrýval.

- *Diskrepanční strategie*

Komunikace se soustřeďuje na odkrývání rozporů ve výpovědi tak, aby při jejich vysvětlování vyslychaný sdělil i zatím zamlčované informace.

- *Strategie zapletení se do vlastní lži*

Vyslýchanému je poskytnut prostor, aby předvedl svou lživou konstrukci s předpokladem, že se zaplete do jednotlivých nepravdivých údajů své výpovědi.

- *Strategie odmítnutí důvěry*

Vyslýchaný neskrývá silné pochybnosti o pravdivosti řečeného s cílem vyprovokovat vyslýchaného k ospravedlňování a nekontrolovatelným výrokům. [ČÍR: 27]

Ve výslechové praxi se užívají zmíněné strategie zcela běžně, jejich výběr a kombinace jsou zcela individuální a závisí na celkové výslechové situaci a na zkušenostech a přístupu vyslychajícího. Zejména v oblasti kriminální policie, kde se dostává podezřelý ve své kauze většinou poprvé do styku s vyšetřujícími orgány, je zcela nezbytné volit správnou formu výslechu a pečlivě zvažovat, jakým způsobem, v jaké míře a v jakém okamžiku budou před vyslychaným uvolňovány informace získané kriminální policií mnohdy zdlouhavými a náročnými postupy operativně pátracími činnostmi. Nutný je dobrý odhad osobnosti vyslychaného, posouzení jeho kriminální minulosti včetně forem a způsobů páchaní jeho trestné činnosti. K formování strategie výslechu napomáhá i zjištění, jakým způsobem se v předchozích případech ve výslechové situaci choval, jaké má zázemí a zda má např. „o co bojovat“ (rodina, zaměstnání, podmíněný trest, příslušnost k zločinecké skupině ap.), a podle toho volit přístup k výslechu. Nemalou roli též hraje osobní popřípadě dlouholetá známost kriminalisty s vyslychaným.

Ze své praxe mohu uvést případ, kdy byly podezřelému – mnohokrát soudně trestanému recidivistovi postupně předkládány informace o jeho soukromí a posléze o jeho trestné činnosti. Vyšetřovaný vyslovil myšlenku, že se policie musela vše dozvědět od jeho kompliců, byť byly ve skutečnosti získány zpravodajským způsobem prostředky operativně pátrací činnosti (spolupachatelé v té době odmítali vypovídat). Jeho konstrukce mu nebyla vyslychajícími vyvracena, naopak byl podporován v jejím promýšlení a udržován v nejistotě s tím, že policie vlastně jeho výpověď vůbec nepotřebuje, že čas trávený s vyslychaným recidivistou je pouze čekání na další procesní úkony, které budou následovat. Pod tímto dojmem se podezřelý přiznal a vypověděl vše o trestné činnosti včetně podílu kompliců, kteří poté pod tlakem situace rovněž učinili doznání. Jejich výpovědi vedly k opatření procesně relevantních důkazů (a k navrácení části odcizených hodnot), které by jinak nebyly s velkou pravděpodobností nalezeny. Rozhodující v tomto případě byla precizní operativní činnost kriminalistů a správná volba způsobu komunikace s podezřelým, o kterém bylo z minulosti mj. známo, že trestnou činnost nedoznává ani po předložení důkazů. Svou situaci hodnotil

jako „podraz“ kompliců a proto se přiznal, aby je „stáhnul s sebou“.

2.1.2.1.2 Verbální komunikace se svědkem

Dobrý odhad svědka je v kriminalistické praxi naprosto nezbytný, neboť svědectví v mnoha případech rozhoduje o dalším postupu policie. To, jakým způsobem svědek komunikuje s vyšetřujícími orgány, má značnou vypovídací hodnotu pro posouzení vlastního obsahu výpovědi.

Z různých typologií svědka uvedeme následující:

- *Svědek hovorný a otevřený*

Psychologicky vzato jde o nejméně problematickou skupinu. Je prezentována téměř ideálním obrazem svědka ochotného spolupracovat a se zájmem pomoci objasnění případu.

- *Svědek upovídaný a zabíhavý (mluvka)*

Charakterzuje ho velká slovní produkce. Ve svém líčení často odbíhá od tématu. Klade velké nároky na trpělivost vyslychajícího. Obrazně řečeno, může jít na nervy, protože se pomalu dostává k podstatným okolnostem. Je-li však často přerušován, ztrácí jistotu. Mohou se projevit vnitřní zábrany blokující další ochodu vypovídat.

- *Svědek plachý a ostýchavý*

Jde o skupinu náročnou především na navazování kontaktu. Na místě je trpělivý a přátelský přístup vyslychajícího.

- *Svědek povrchní*

Hovoří většinou rychle, avšak neprecizně. Často jsou i tito lidé schopni poskytnout důležité informace. Vyžaduje to ovšem zevrubný rozbor sdělovaných informací na základě upřesňujících otázek vyslychajícího.

- *Svědek lhostejný bez zájmu vypovídat*

Zpravidla jde o svědky, kteří se chtějí vyvléci z věcí, do kterých jim dle jejich přesvědčení nic není. Tento postoj je možné změnit, jestliže se podaří vyslychajícímu motivovat je ke spolupráci.

- *Svědek nedůvěřivý*

Nedůvěra svědka může být situačního rázu anebo může být motivována i osobnostními faktory. Je vhodné pokusit se o objasnění příčin nedůvěry svědka a současně apelovat na jeho cítění odpovědnosti.

- *Svědek svéhlavý, problematický*

Do této skupiny se řadí jedinci s výraznými předsudky v určité oblasti, např. vůči menšinám. V těchto kritických bodech vnímají situaci zaslepeně v duchu černo-bílého vidění. Doporučuje se tyto kritické oblasti jednoduše vynechat, protože zaslepenost svědka na emocionálně nabitě okolnosti nelze ve výslechu odbourat. [ČÍR:26-27]

2.1.2.2 Neverbální (nonverbální) komunikace

Jedná se o komunikaci, která je zprostředkována pohyby těla, gesty, mimikou, pohyby očí, kvalitou hlasu, pauzami v řeči, zvuky, jako je smích brčení aj., vzdáleností, čichovými vjemy, používáním artefaktů, jako oděv, kosmetika aj., uskutečňuje se mnoha způsoby; k nejdůležitějším patří:

- a) doteky – podání ruky, objetí
- b) gesta – posilující nebo zeslabující slova, gesta popisná, která znázorňují tvar nebo vzdálenost nebo napodobením gest druhého vyjadřují jeho podporu
- c) hlas – rozhodující je síla hlasu, jeho hloubka, výslovnost, tempo, frázování a pauzy, stoupající intonace prozrazuje nejistotu, klesající jistotu a důraz
- d) chůze a změna polohy těla, mimika – zahrnuje výraz tváře, její změny a oční kontakt
- e) pozice držení těla – v něm se odráží míra sebevědomí, únava, vyčerpanost, rezignace, odhodlání ap.
- f) vzdálenost – platí, že čím je menší, tím důvěrnější je vztah, ale existují značné kulturní rozdíly, při překročení tzv. intimní vzdálenosti mohou lidé reagovat agresivně;

neverbální komunikací lze obrátit smysl slovního sdělení. [HRL:265-266]

Neverbální komunikace je neméně významnou složkou vlastní komunikace, neboť je nezanedbatelným zdrojem informací o komunikujícím, což platí obzvláště ve výslechových situacích.

Čírtková zdůrazňuje tři z funkcí neverbální komunikace důležitých ve výslechové praxi :

1. Neverbální projevy přesněji než verbální vypovídají o vzájemném vztahu jednajících osob. [ČRT:188]
  - projevy sympatií či antipatií, přátelství či nepřátelství ap. jsou častěji vyjadřovány neverbálně a jsou významné nejen ve výslechové situaci, ale i při kontaktech s lidmi v ostatních situacích.
2. Neverbální projevy vyslychané osoby zprostředkovávají informace o jejím aktuálním emocionálním stavu. [ČRT:188]
  - jde o projevy neuropsychické a vegetativní charakterizované napětím svalů, změnou barvy pleti, které nejsou ovlivnitelné vůlí. Dále jde o vrozené zkušenostně nabyté vnější výrazy (mimika) a projevy podmíněné kulturně a osvojené během života (gesta ap.).
3. Neverbální signály významně upřesňují, doplňují, příp. nahrazují verbální sdělení. [ČRT:189]

V rutinní každodenní praxi mají největší význam pro vyslychajícího zřetelně pozorovatelné a uvědomované neverbální projevy vyslychaného, které umožňují okamžitou korekci postupu výslechu a přístupu k vyslychanému. Méně výrazné neverbální projevy není z části vůbec schopen postihnout bez registračních přístrojů (zůstávají nevyužity), z části je neumí definovat (řídí se intuitivně), z části je jeho pozornost odvedena promyšlením způsobu a vedení výslechu samotného (induktivní myšlenkový pochod vyslychajícího). Již při tvoření plánu a taktiky výslechu by měl tipovat místa, která budou pro vyslychaného klíčová, a hypoteticky stanovovat případné neverbální projevy, kterým věnuje následně zvýšenou pozornost.

Potřebné se jeví také upozornit na to, že neverbální projevy nejsou jen

prostým zdrojem vzájemných informací o sobě, ale také významným prostředkem ovlivňování druhého. [ČÍR:31]

2.1.2.2.1 Pozorování a interpretace neverbálních projevů

Za základ je třeba považovat přímé vnímání a bezprostřední hodnocení neverbálních projevů vyslychané osoby v situaci výslechu. Naproti tomu využití záznamové techniky poskytuje výtečný materiál pro následný rozbor a interpretaci, avšak unikátnost situace vyžaduje trvalé sledování a okamžitou interpretaci zužitkování neverbálních informací. **V pravém okamžiku nevyužitá příležitost se již nemusí nikdy opakovat.** [ČÍR:29]

Vždy je hodnocení neverbálního projevu vyslychaného opřeno o profesionalitu a zkušenosti vyslychajícího, přičemž je doporučována možnost nezávislého hodnocení více posuzovateli. Tento postup vede k vytvoření objektivnějšího obrazu o výslechu jako celku, neboť citlivost jedinců k vnímání a interpretaci nonverbálních projevů je značně rozdílná.

Údaje v interpretaci neverbálních projevů vyslychaného lze rozdělit na primární a sekundární:

a) Primární neverbální údaje

Rozumíme jimi taková empirická data, která jsou relativně dobře objektivně definovatelná, pozorovatelná a věcně popsitelná. Např. dává hlavu do dlaní, nadzvedává se ze židle, kroutí knoflíkem saka, na vyšetřovatele se vůbec nedívá ap. [ČÍR:29]

Obecné požadavky na záznam primárních neverbálních údajů:

- je třeba sledovat - pokud možno - všechny neverbální projevy, nikoliv jen náhodné, pozoruhodné, neobvyklé
- je třeba vystihnout směr odchylky od normálu ke dvěma krajním polohám (např. zírá stále a stále na jedno místo – neustále těká

pohledem z místa na místo)

- je třeba určit velikost odchylky (vyjádřením četnosti jako např. vůbec, málokdy, občas, často, stále ap.). [ČÍR:29]

b) Sekundární neverbální údaje

Zakládají se na primárních a představují už vlastní psychologický význam pozorovaných jevů. Např. vyslýchaný je apatický, vylekaný, neklidný, nejistý, vyčerpaný ap. [ČÍR:29]

Na místě je i předpoklad, že může vyslýchaný vědomě kontrolovat svoje neverbální projevy ve snaze zmást vyslychajícího, což je běžné. Disimulací se může snažit zakrýt svůj okamžitý duševní stav (např. trýznivé pocity strachu ap.), agravací zveličovat svoje pocity, simulací předstírat psychický stav nemající opodstatnění ve skutečně prožívaném (ve snaze oddálit výslech, získat čas, jako obranná reakce proti zátěžové situaci). Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, neverbální projevy (zejména neuropsychické a vegetativní, které vůlí nelze ovlivnit) není reálně delší dobu vědomě kontrolovat. Samo o sobě i tato snaha rozpoznaná vyslychajícím má pro něho vypovídací hodnotu. Neverbální projev musí být proto vždy posuzován v celém kontextu situace a analyzován společně s verbální stránkou projevu vyslychaného. Sledováním okolností, jak se v průběhu výslechu, ale i celého vyšetřování, mění neverbální projev vyšetřované osoby, dává možnost aktuální korekce postupu, utváření taktiky vyšetřování, hledání nových cest ke zjištění objektivního stavu vyšetřované události.

Z tohoto pohledu má zvláštní postavení vůbec první výslech ve věci. Tato pro většinu lidí náročná situace je provázena zvýšeným psychickým napětím, emocionálním intelektuálním zatížením a výrazně omezuje možnost účelové simulace, disimulace či agravace vnitřních prožitků, emocionálních stavů. Naopak vzhledem k adaptačním schopnostem psychiky je třeba počítat s tím, že vícekrát opakovaný výslech snižuje stupeň psychického napětí a dává

osobě prostor pro vědomou kontrolu a regulaci vnějších projevů. [ČÍR-94:30]

Z praxe mohu uvést příklad pachatele, vysokoškolsky vzdělaného, dobře situovaného a dosud netrestaného muže středního věku, který byl vyšetřován v souvislosti s rozsáhlou hospodářskou trestnou činností. Po vyhodnocení všech zjištěných faktů a informací byl pozván k prvnímu výslechu, který však nevedl k vytýčenému cíli, neboť vyšetřovaný označil obvinění za vykonstruovaná a k věci odmítl nadále vypovídat. Z dosud zjištěného ale vyplynulo, že ke své trestné činnosti musel používat administrativní pomůcky a tiskopisy, které se v oné formě, kterou byla páchána, na jeho pracovišti nenašly. Celkový charakter trestné činnosti svědčil pro to, že jí páchal sám. Proto bylo rozhodnuto, že bude v jeho bydlišti vykonána domovní prohlídka. Vyšetřovaný muž bydlel v rekonstruovaném hospodářském stavení na venkově a hledané důkazy byly takového charakteru, že je šlo zcela lehce skrýt, což vzhledem k rozsahu místa, kde byly hledány, byl pro kriminalisty vážný problém. Z tohoto důvodu byl určen jeden zkušený kriminalista, který měl za úkol po celou dobu domovní prohlídky pozorovat neverbální projev jinak navenek klidně a suverénně vyhlížejícího obviněného. Dle plánu byly postupně prohlíženy celkem zběžně prostory domu, jejichž výběr byl volen jakoby chaoticky, bez řádu. Vyšetřovaný se choval naprosto sebejistě až do okamžiku, kdy prohlídka dospěla do přilehající kůlny. Zde si kriminalista všiml lehkého zčervenání barvy kůže v obličeji. V tom okamžiku jej důrazně vyzval, aby vydal hledané předměty. Obviněný náhle znejistěl a nakonec požádal kriminalisty, zda by mohl použít WC k vykonání velké potřeby. Při důkladné prohlídce kůlny, kam se nyní zaměřila pozornost kriminalistů, byla nalezena důmyslně maskovaná skrýš s kompromitujícím materiálem. Poté se vyšetřovaný zcela zhroutil a učinil doznání. Díky preciznímu pozorování neverbálních projevů obviněného byly zajištěny důkazy, které by zůstaly pro své pečlivé ukrytí patrně nikdy neodhaleny.

2.1.2.2.2 Složky neverbální komunikace

1) Mimika

Jde o nejvýznamnější prostředek neverbální komunikace, skrze který se dozvídáme o aktuálním duševním stavu druhého (výrazy obličeje jako jsou strach, překvapení, zloba, štěstí, smutek, spokojenost, ap.). Je však třeba mít na paměti, že lze mimiku kamuflovat. Tato mimika však není nikdy docela autentická, emoce se zde projevují i přes snahy vyslýchaného je zakrýt. Čírtková cituje Šmolku: Jejich přímé zjištění je však závislé na zkušenosti a sociální senzitivě vyšetřovatele. Byly prokázány „mikrookamžiky“ těchto emocí, výrazy tak krátké, že pro jejich detekci je nutno užít filmu. [ČÍR:31] Dále upozorňuje na zvláštní úlohu úsměvu v sociální komunikaci, skrze který lze spolehlivě navázat kontakt a tvořit přátelskou atmosféru mezi vyslychajícím a vyslychaným a oslabit jeho případnou agresivitu.

2) Pohledy

Úzce souvisí s výrazem tváře a tvoří širokou vypovídající škálu: pohled dobrácký, tupý, zlý, upřímný, nejistý, tázavý ap.

Následující *elementy pohledů* sloužící k detailnímu rozboru:

- a) zaměření pohledu - na co se dívá.
- b) délka doby pohledu.
- c) četnost pohledů na různá místa (terče) – kolikrát se na věc či osobu podíval
- d) sled pohledů – v jaké pořadí přecházely pohledy na různé objekty (terče)
- e) celkový objem pohledů –jakou sumu času pohledů věnoval určité věci či osobě
- f) průměr zornice – změny velikosti pupily při změně emocionálního stavu. [ČÍR:32]

Mají značnou taktickou vypovídací hodnotu v případech, kdy předpokládáme, že vyslýchaný zcela jistě pozná např. předložený předmět, třebaže dosud vypovídá lživě.

Ze své praxe znám případ, kdy byl vyslýchán J. P. spolu s dvěma dalšími podezřelými, všichni zkušení recidivisté, ve věci krádeže vloupáním do církevního objektu, kde byla odcizena část vnitřní barokní výzdoby. V průběhu vyšetřování se podařilo zajistit některé odcizené předměty – dvě sochy. Všichni podezřelí svoji vinu popírali a kriminální policii v té době nebyly známy takové informace, které by jednoznačně utvrzovaly přesvědčení kriminalistů o účasti někoho z nich na této krádeži. Proto byl dohodnut další postup v tom směru, že byli vyšetřování postupně odváděni do jiné kanceláře a při tom „náhodou“ procházeli okolo z části zabalených soch. Dva vyslychaní prošli naprosto bez zájmu okolo, J. P. se však na nepatrný okamžik zastavil, jeho pohled ulpěl na „vystavených“ sochách. Byl proto opětovně vyslýchán přičemž byl utvrzován, že již policie vše ví, že jeho výpověď je již nepodstatná. Po celkem krátké době se k činu skutečně doznal. Další šetření prokázalo, že druzí dva podezřelí neměli s touto krádeží nic společného a předmětné sochy nikdy v minulosti neviděli, byť je s J. P. spojovala další trestná činnost.

Ve výslechové praxi lze dobře využít i okolnosti, že dlouhý pohled vyslýchajícího do očí vyslýchaného v něm může navodit psychické napětí, neboť bývá pro jedince zpravidla nepříjemný, vzbuzuje v něm neklid až agresivitu. Rovněž lze využít okolnosti, že se v radosti zornice očí zvětšují a naopak při negativních prožitcích zmenšují.

3) Proxemika

Proxemikou rozumíme obor, který pojednává o prostorových vztazích mezi účastníky komunikace. [HRL:461]

Každý člověk má okolo sebe pomyslnou kruhovou sféru, které mu dávají jistý pocit bezpečí a vlastní integrity. Pokud není tento prostor respektován, pociťuje vnitřní napětí, úzkost, vzrušení. Nejde zde jen o průnik do nejbližší, intimní zóny, nýbrž i o průnik do zóny, kde to již z hlediska očekávání, zvyklostí nebo sociálního postavení není obvyklé.

Výčet sfér (zón) člověka v interpersonální komunikaci včetně orientačních vzdáleností je uváděn následovně:

- *Intimní sféra*

Zahrnuje prostor od bezprostřední tělesné blízkosti do cca 40 cm. Bez zvýšeného napětí a úzkosti se projevuje jen u lidí nejbližších – milenců, důvěrných přátel.

- *Osobní sféra*

Přibližně od 50 cm do 100 cm, je akceptována mezi přáteli, dobrými známými, kamarády, kolegy ap.

- *Sociální sféra*

1,5 m až 3 m, tuto vzdálenost dodržují lidé při služebním a úředním styku, při oficiálních setkání ap.

- *Veřejná sféra*

Týká se veřejných vystoupení, přednášek, ceremonií. Pocit psychického bezpečí má v tomto případě aktér ve vzdálenosti asi 3,5 m až 8 m od publika. [ČÍR:32a]

Tělesné postoje lze dobře využít v rámci výslechové situace k navození psychického napětí vyslýchaného či k jeho snížení.

Čírková [ČÍR:32a] zmiňuje doporučení Strenze navozovat u vyslýchaného úzkost tak, že postupně a pomalu zkracujeme vzdálenost současně s tím, jak se blížíme ke kritickým otázkám (částem) výslechu.

Narůstající úzkost bývá doprovázena motorickým neklidem a psychologicky obrannými pohyby (schoulení se, založení rukou na prsa, daná noha přes nohu ap.), podle nichž může vyšetřovatel urychlit či zpomalit svůj postup.

Rovněž nelze přehlédnout doporučení psychologů, aby rovina očí vyslychaného byla poněkud níže než vyslychajícího, neboť obecně „vyšší“ získává výhodu (navíc se snižuje možnost projevů agrese). Osoba sedící uprostřed místnosti bez krytých zad a možnosti se za něco schovat pocituje do jisté míry rovněž určitou bezbrannost.

4) Tělesné pohyby (kinezika)

Jde o sdělování prostřednictvím pohybů, končetin, trupu, krku a hlavy. Do této třídy neverbálních signálů zahrnujeme ty pohyby, které jsou převážně bezděčné, přirozené. [ČÍR:32a]

Tělesné pohyby informují o psychickém rozpoložení člověka, přičemž je nutno je oddělit od gest, která jsou výsledkem sociokulturního prostředí a mají pro jednotlivá sdělení svoji standardní podobu. Lze z nich odvozovat spíše obecnější charakteristiky psychického rozpoložení tj. klid, depresi, útlum, agresivitu, vnitřní neklid, vzrušení, podráždění. Zvláště neúčelné pohyby vyslychaného, jako stálé rovnání či přemísťování věcí, posouvání si brýlí ap., svědčí pro vnitřní neklid, vzrušení, vnitřní konflikt. Pro vyslychajícího je důležité, jakým způsobem se mění pohybová aktivita v průběhu výslechové situace. Z chůze, která je běžným pohybovým jevem člověka, lze usuzovat na celkový stav vyslychaného, na jeho momentální fyzickou a psychickou kondici, jeho rozhodnost, cílevědomost, energii.

5) Tělesný postoj (postura)

Má vypovídací hodnotu v tom smyslu, že lze vyčíst, v jakém psychickém stavu se člověk nachází. Vzpřímená hlava, zvýšená ramena a vypnutý hrudník svědčí pro sebevědomí. Pokleslý hrudník, skloněná hlava

a svěšená ramena ukazují na nejistotu, úzkost a stažení se do sebe. Obdobné znaky užíváme při souhlasu či nesouhlasu s druhou osobou, např. úhel náklonu těla, překřížené nebo souběžně směřované nohy, ruce složené na prsou či založené v bok, pod stolem, mezi kolena ap.

Co dodat závěrem? **S mírou nadsázky můžeme říci, že vyšetřovatel, který dokáže přesně vnímat a adekvátně interpretovat neverbální projevy vyslychané osoby, má vlastně k dispozici „malý osobní polygraf“ [ČÍR:33]**

2.1.3 Interakce ve výslechové situaci

Interakcí v psychologii rozumíme vzájemné působení, ovlivňování jedinců, skupin a prostředí: jeden jedinec svým jednáním vyvolává změnu v druhém jedinci, v sociální interakci prostřednictvím chování, jednání, řeči a mimiky. [HRL:236-237]

Interakcí se rozumí vzájemné působení (ovlivňování) jednajících osob prostřednictvím *psychologických prostředků*, tj. komunikace verbální a nonverbální. Z psychologického pohledu je moment interakce přítomen zásadně vždy v každém sociálním styku. [ČRT:198]

I při výslechu dochází zákonitě k tomu, že vyslychající působí a ovlivňuje vyslychaného a naopak, byť je v některých případech z právních kruhů voláno po naprosté „čistotě“, po vyloučení jakéhokoliv vlivu na vyslychaného. To je však z psychologického hlediska nesmysl, který nezohledňuje, ba nebere vůbec v potaz podstatu sociální interakce.

2.1.3.1 Psychologické prostředky a metody ovlivňování

Pojmem *psychologické prostředky* jsou označovány účelové prvky komunikace, kterými se snažíme druhého ovlivnit (např. účelová pochvala, předstíraný souhlas s názorem druhého ap.) Jsou během jednání různým způsobem skládány v ucelené způsoby vedení komunikace, kterými chceme

druhého ovlivnit , což psychologie nazývá *metodami ovlivňování*.

Dle Čírtkové [ČÍR:34] lze uvést v následujícím výčtu sedm základních metod ovlivňování, které se běžně uplatňují v praxi sociálního styku:

název metody	prostředek ovlivňování	důsledek ovlivňování
<i>Demonstrování</i>	prezentace názorných faktů	zážitek zřejmosti
<i>Objasňování</i>	prezentace poznatků , informace	nová vědomost
<i>Příklad</i>	prezentace vzoru	napodobování
<i>Cvičení</i>	vlastní činnost	zvyk, návyk
<i>Přesvědčování</i>	argumenty různého druhu	nový postoj, racionálně emocionální přesvědčení
<i>Sugesce</i>	sugestivní komunikace	nekritické přijetí myšlenky, chování
<i>Donucování</i>	hrozba, nátlak	změna chování, registrace názorů

Z pohledu forenzní psychologie a kriminalistické taktiky je problém nazírán z polohy, do jaké míry je právně přípustitelné samotné ovlivnění vyslychaného a jak odlišit nepřipustné postupy jako např. sugesci a donucování. Může k nim docházet i nevědomky při výslechu osob s nízkou inteligencí či osob citlivějších a proto lze jen těžko stanovit konkrétní výčet situací, které jsou již za hranicí přípustnosti. K posouzení výslechových situací musí být stanoveno použitelné obecné kritérium.

2.1.3.2 Posuzování přípustného a nepřipustného ovlivňování při výslechu

Obecné kritérium diferenciacie metod působení (ovlivňování) na přípustné a nepřipustné je založeno na posouzení, zda vyslychanému zůstává možnost volby mezi různými variantami chování. [ČÍR:35]

Takovéto metody, kde je zachována možnost volby vyslychaného rozhodnout se v dalším chování (např. přiznání, taktizování ap.), jsou *právně*

přípustné. Jde zejména o demonstrování, přesvědčování, objasňování ap.

Za *nepřípustné* jsou považovány postupy, kde se odbourává možnost této svobodné volby, zejména jsou-li voleny otázky sugestivní (navozující odpověď), kápciózní (Istivé, záludné, klamavé - zejména používání vykonstruovaných a smyšlených důkazů při výslechu), metody donucování a zastrašování, vymáhání odpovědí, které chce slyšet vyslychající. Jsou nazývány psychologickým nátlakem a jsou v hrubém rozporu s trestním řádem, neboť ve svém důsledku znemožňují naplnění smyslu trestního řízení tj. hledání objektivní pravdy v případě. Čírtková jej charakterizuje následovně:

Psychologický nátlak je společným znakem všech právně neakceptovatelných způsobů ovlivňování. Vyslychaný jej prožívá tak, že spatřuje jediný způsob řešení, který slibuje vyhnout se nebezpečí, obsaženému v psychologickém nátlaku. [ČRT:201]

Nelze pominout skutečnost, že se v průběhu doznání výrazně mění psychika vyslychaného, který v tu chvíli svádí vnitřní boj s tím, zda má či nemá doznání učinit. Zcela nutná je ze strany vyslychajícího v této fázi volba správného postupu. Musí si být vědom, v jak složité situaci se vyslychaný nachází. K doznání, kde je situace důkazně jasná, jej může ale podpořit např. přesvědčováním, demonstrací ap. Často se však ocitá i v situacích, kdy není věc zcela zřetelná, kdy podezřelý může být třeba i nevinen. Smyslem výslechu pak zpravidla bývá zákonným způsobem zjistit informace o usvědčujících důkazech, neboť jak stanoví trestní řád v § 2 odst. 5, samo doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny okolnosti případu. V těchto případech vymezit přesně, kdy a v jaké míře je ještě ovlivnění vyslychaného z hlediska práva přípustné a kdy již nikoliv, je velmi problematické. Každý vyslychaný prožívá tuto situaci individuálně. Mimořádně závažný výsledek by měl být předem konzultován s policejním psychologem a jeho příprava by měla vycházet z odborného posouzení osobnosti vyslychaného.

Obecně platí, že riziko sugestivních účinků jinak právně přípustné metody ovlivňování se zvyšuje u osob se zvýšenou dispoziční sugestibilitou (tj. jde o trvalou vlastnost osobnosti) anebo u osob predisponovaných k situační sugestibilitě, vznikající např. jako reakce na vyšetřovací vazby, pocit osobní nejistoty a neinformovanosti ap. [ČÍR:36]

Z praxe znám případ vyšetřování vraždy staré ženy, která žila v rodinném domku na okraji dělnické kolonie osídlené občany převážně rómského původu. Z provedeného šetření byl hned v počátku na základě svědectví vytipován mladík rómského původu D. B., který měl být v kritickou dobu viděn na místě činu v domku zavražděné. Bylo mu 21 let, inteligence v pásmu lehké mentální retardace, školní docházku ukončil v 7. třídě zvláštní školy, v minulosti již byl několikrát soudně trestán pro majetkovou trestnou činnost. Výslech byl veden v napjaté atmosféře s cílem stupňovat psychické napětí podezřelého a vycházel z předpokladu, že výchozí informace svědkyně je pravdivá. Po určité době se mladík k činu doznal. Rozborem jeho výpovědi bylo zjištěno, že základní údaje o situaci na místě činu uvedl správně, v některých detailech se však jeho výpověď lišila od skutečnosti. Posléze byly vyšetřujícími orgány opatřeny důkazy a informace nesporně svědčící pro jeho nevinu. Klíčové svědectví bylo podrobena další analýze zejména z pohledu samotné osoby - svědkyně, přičemž byl přijat závěr, že je nevěrohodné. Svědkyní byla totiž žena staršího věku a základního vzdělání, alkoholička, tč. nezaměstnaná, která se alespoň na chvíli stala v bydlíšti „někým významným“, „korunním svědkem“ (před každým doplňujícím výsledkem začala navštěvovat kadeřníka, byť před tím nijak zvlášť o svůj zevnějšek nepečovala, o případu neustále veřejně s každým rozmlouvala). Na dotaz, proč se D.B doznal, později odpověděl, že se bál, „že ho zavěeme“. Z celé situace vyplývalo, že si ani neuvědomoval osobní dosah svého „doznání“ (pravdivé části své výpovědi se dozvěděl od spoluobčanů, neboť unikly cestou zdravotního personálu, který byl na místo vraždy přivolán k prvotnímu ohledání mrtvoly). Výslech vedený kriminalistou celkem obvyklým způsobem vyústil ke zcela zavádějícímu závěru, neboť nebyly dostatečně zohledněny osobnostní charakteristiky (intelektový handicap) vyslychaného.

2.1.3.3 Prostředky psychologického ovlivňování vyslychaného vyslychajícím

Lze je různě kombinovat, zaměřovat a stručně je můžeme charakterizovat následovně:

1) Kontakt s vyslychaným [ČRT:202]

Lze jej jak blokovat, tak i podporovat.

2) Atmosféra výsledku [ČRT:202]

Je tvořena vyslychajícím a prostředím, kde je výslech veden. Navozuje cíleně i bezděčně emocionální napětí u vyslychaného a výrazně ovlivňuje výsledek výsledku.

Dobrá atmosféra působí příznivě na:

- udržování toku komunikace, a tím i na získávání informací,
- utváření výpovědi, tj. na psychické procesy, jejichž produktem je výpověď,
- snížení výskytu paměťových chyb,
- ochotu vypovídat úplně a pravdivě. [ČKV:244]

Díky emocím (strach, obavy, podrážděnost, napětí ap.), které vyslychání (svědci, podezřelí, obvinění ap.) prožívají, jsou negativně ovlivňovány jejich poznávací pochody, tj. snižuje se schopnost rozpomínání, reprodukce a znovupoznávání. Vhodná atmosféra může pomoci odbourat tyto pro výslech nepříznivé emoce. Je významná zejména u dětí, mladistvých, socializovaných pachatelů a osob neurotických. Spoluvytváří ji vhodné vybavení kanceláře, klid místa (bez rušení příchozími, telefony ap.), ale hlavně sám vyslychající svým přístupem, tím, jak se chová ve svém verbálním i neverbálním projevu (není např. netrpělivý, štitivý k vyslychanému, odtažitý, škodolibý, hněvivý ap.).

3) Styl komunikace

Kombinací uvedených prvků vzniká výsledné psychologické působení vyslychajícího na vyslychaného. Rozlišujeme přitom 4 *základní typy výslechových situací*: řídí se úvahou, zda vyslychaný *může* (tj. je *způsobilý*) a současně *chce* (tj. má v úmyslu či je srozuměn) vypovídat: [ČRT:202]

a) *vyslychaná osoba může a současně chce vypovídat* [ČRT:202]

- vyslychaný je ochoten správně a pravdivě vypovídat o všem, co k vyšetřované události ví. Jde o ideální situaci, kde je rizikový pouze nesprávný přístup vyslychajícího.

b) *vyslychaná osoba momentálně nemůže (nevzpomíná si), ale je motivována (chce) vypovídat* [ČRT:202]

- vyslýchaný si nemůže vnímanou událost vybavit, byť o ní chce zcela a pravdivě vypovědět. Ve chvíli výslechu si ale nevzpomíná. Vhodným přístupem vyslychajícího (asociace, znovupoznání ap.) lze docílit toho, aby se mu vnímané skutečnosti vybavily v paměti.

c) vyslýchaná osoba může (ví), ale nechce (není ochotna) vypovídat
[ČRT:202]

- je nejčastější zejména u podezřelých (obviněných, obžalovaných), ale i u svědků. Výslech je veden k přímému doznání pachatele a k tomuto je vyslýchaným ovlivňován. V situacích, kdy není dostatek přímých důkazů, avšak další zjištění směřují k vyslychanému, by se měl výslech orientovat spíše na získání informací, které by mohly být po taktické stránce využity. Nelze zde vycházet z předpokladu, že se vyslýchaný sám od sebe přizná, aniž by k tomu byl nucen okolnostmi (předkládání důkazů ap.). Výslech by měl být zdlouhavý a obsáhlý, postihující všechny sféry života vyslychaného. Cílem je zachytit v jeho projevu informace (různá podřeknutí, sdělení o zájmech, kamarádech, vyhýbání se některým tématům, prostředím ap.), kterými by se bylo možné dopátrat usvědčujících důkazů.

d) vyslýchaná osoba nemůže (není způsobilá) a současně nechce
vypovídat [ČRT:203]

- jde o případy, kdy vyslýchaný zcela evidentně vnímal vyšetřovanou událost, pro svoje abnormality však není schopen (není způsobilý) podat pravdivé a úplné svědectví (osoby s intelektuální nebo osobnostní odchylkou od normálu). Znalecká činnost k přezkoumání duševního stavu se zde jeví jako nezbytná.

2.1.3.4 Možnosti hypnózy ve výslechové situaci

Ve snaze využít v psychologii způsoby a metody ovlivňování vyslychaného, které by nebyly v rozporu se současným obecným právním

povědomím a jenž by vedly ke zjištění úplnější, pravdivější výpovědi, je i použití hypnózy (jakožto speciální, nestandardní a ne běžné psychologické služby kriminalistům). Je známa již od starověku, byť její podstata není dosud plně objasněna.

Jedním z průvodních jevů hypnózy je zlepšení paměťového výkonu. Někteří autoři uvádějí 16 až 20 % zvýšení paměťového výkonu ve srovnání s bdělým stavem. U některých osob se v hypnotickém stavu objevují eidetické obrazy, tj. představy, které se svou věrností, živostí a jasností blíží dřívějšímu vjemu. [ČÍR:61]

Na základě těchto zjištění se začalo uvažovat o možném hypnotickém ovlivňování osob, které chtějí vypovídat, ale nemohou si vnímané děje vybavit.

Pro takto použitou hypnózu se začal uplatňovat název „vyšetřovací hypnóza“ (angl. investigative hypnosis, něm. Ermittlungspsychose). [ČÍR:62]
Tato metoda je rozvíjena od 70. let v USA, přičemž v průběhu desetiletého zkoumání byla ověřena její vysoká přesnost. Čírtková uvádí, že z 90 % byly výpovědi osob učiněné v hypnotickém stavu přesné a pravdivé a v tomto rámci byly v 65 % řešeny případy, které se jevily jako těžko objasnitelné. Podmínkou účasti v projektu byla dobrovolnost vyslychaných s užitím hypnózy.

Postatou vyšetřovací hypnózy je celkové uvolnění vyslychaného se zavřenýma očima, které umožňuje mozku vyplavit potlačené a podvědomé obsahy znovu na povrch. Přesnější, než pojem hypnóza, je proto výraz „koncentrace na ohniskový bod“. [ČÍR:63]

Rozhodující argumenty spočívají v poznacích o hypnóze, zejména o hypnotické a posthypnotické sugesci. Nepodařilo se zatím prokázat, že by se zhypnotizovaný dopustil v hypnotickém stavu takového chování, které by

se přičilo jeho motivačnímu spektru v normálním bdělém stavu. [ČÍR:61]

Dalším předpokladem je navíc spolupráce hypnotizovaného s hypnotizérem založená na naprosté důvěře a aktivní spolupráci. Přiměnění hypnotizovaného k trestné činnosti je považováno za nesmysl. Z těchto důvodů je nazírána takto získaná výpověď jako spolehlivá a neodporující etickým zásadám. V právním systému USA však není připouštěna jako důkaz, slouží ke kriminalisticko taktickému využití ve vyšetřování. Předchází mu regulérní výslech podle procesních pravidel. Nejčastěji jsou do hypnotického stavu uváděni svědci (obvinění výjimečně na vlastní přání) v případech, kdy jsou ostatní kriminalistické a psychologické metody vyčerpány a mohou být takto zjištěny relevantní údaje k vyšetřované události.

Je užívána v situacích, kdy vyslýchaný ví, že vnímal vyšetřovanou událost nebo důležitou okolnost, avšak nyní si nemůže tento děj vybavit (např. poznávací značku vozidla). Dále lze hypnózu užít v případech, kdy byl vyslýchaný účasten vyšetřované události, nevěnoval jí však pozornost, neboť ji nepovažoval za důležitou. Pro další situaci vhodnou k použití hypnózy při výslechu svědka je charakteristické, že vyslýchaný má amnézii na vyšetřovanou událost, vůbec si na ni nevzpomíná, avšak ze zjištěných skutečností jasně vyplývá, že jí byl přítomen (amnézie v důsledku úrazu, intoxikace alkoholem ap.).

2.1.3.5 Kognitivní interview

Jako další způsob možného ovlivnění vyslýchaného ve výslechové situaci byla vypracována týmem odborníků pod vedením policejního psychologa Geiselmanna metoda „kognitivního interview“, díky níž lze získat kvalitnější, úplnou a bohatou výpověď.

Kognitivní interview si lze představit jako relativně náročné a přesně stanovené vedení výslechu. Způsob vedení výslechu je rozpracován tak, aby maximálně podporoval paměťový výkon vyslýchané osoby. Kognitivní

interview je určeno pro zvláštní situace, kdy výslech představuje nejdůležitější zdroj poznatků pro objasnění případu, protože nejsou dostupné jiné stopy či indicie anebo jsou dále kriminalisticky nezužitkovatelné (např. případy únosů nebo rukojmích, kdy přesná a co nejpodrobnější výpověď oběti může poskytnout záchytné body pro postup vyšetřování, některé případy znásilnění ap.). [ČÍR:63]

Kognitivní interview, vychází z psychologických poznatků o paměti.

Základní verze sestává ze čtyř částí:

1. Prožitkový návrat do původní situace [ČÍR:63]

Psychologickým efektem je stimulace paměťového výkonu vyslychaného, který dostává pokyny, aby si uvědomil ve svých představách vyšetřovanou událost (místo, okolí, počasí, poměry ap.) a současně si vybavil své tehdejší pocity.

2. Sdělování všech obsahů, které si vyslychaný vybavuje [ČÍR:63]

Podstatou je simulace asociačních spojů v paměti, povzbuzení produkce detailů a tlumení přirozené filtrace poznávacích procesů skrze pobídku vyslychaného, aby bez uvažování a přemýšlení říkal nahlas vše, co ho v daném okamžiku napadá, byť to působí zdánlivě nelogicky nebo směšně.

3. Vybavování vzpomínek v různém pořadí [ČÍR:63]

Vyslychaný je vyzván, aby vypověděl o momentech, na které si nejvíce pamatuje. Poté pokračuje podle svého uvážení v tom, co předcházelo a co následovalo vyšetřované události. Smyslem je vyloučit, aby vyslychaný při chronologickém líčení události nesklouzl k přirozené snaze líčit hlavní děj a pominout detaily. Jde o tzv. psychologické pořadí rozpomínání, které zvyšuje produkci detailů a snižuje riziko pošpinění vzpomínky tzn. vyplňování tzv. vzpomínkovými mezerami nebo vzpomínkovými klamy.

4. Změna perspektivy [ČÍR:64]

Smyslem je získat co nejvíce informací o vyšetřované události skrze pokyn vyslychanému, aby líčil vyšetřovanou událost z různých pohledů – perspektiv ostatních přítomných osob, poškozeného, podezřelého ap., neboť změna pohledu na věc stimuluje výkon paměti a produkci detailů.

Popsané pokyny jsou v tomto pořadí předestřeny před vyslychaného, je mu vysvětleno, proč je takto dotazován. V závěru je vyzván k opětovnému ucelenému vyprávění o vyšetřované události. Existuje i rozšířené kognitivní interview, které základní doplňuje a rozpracovává o interakci vyslychajícího s vyslychaným resp. instruuje vyslychajícího, kdy a jak se má dotazovat.

Ukazuje se, že vyšetřovací hypnóza a kognitivní interview výrazně předčí standardně vedený výsledek. Současně se však zjistilo, že mezi hypnózou a kognitivním interview není významný rozdíl. To by znamenalo, že se podařilo vyvinout alternativu k vyšetřovací hypnóze, která není zatížena tolika omezeními (právními, lékařskými, psychologickými, etickými atd.) jako vyšetřovací hypnóza a současně ji svými výsledky uspokojivě nahrazuje. [ČÍR:64]

2.2 Specifika přístupu u výslechů dětí

Výpověď dětí je posuzována obecně stejnými měřítky jako výpověď dospělých osob. Hlavním kritériem je zde objektivita, tedy přesnost a věrohodnost. V minulosti panovaly názory, že dětská psychika není schopna objektivně, pravdivě a úplně popisovat prožité události, zdůrazňoval se přirozený sklon dětí k fantazijnímu dotváření reality při její reprodukci. Příkladem byly pro tyto názory hry dětí. S rozvojem psychologického poznání nastal obrat. Výpověď dítěte je utvářena a ovlivňována stejnými principy jako u dospělých, a je mnohdy ve vztahu k detailům přesnější a podrobnější, neboť se zdá, že školní děti nejsou natolik ovlivněny filtrací vnímaného. Je nutné si uvědomit, že paměťové schopnosti jsou závislé na řadě okolností a mentální zralosti dítěte.

Neuman ve svém článku pojednávajícím o speciální věrohodnosti výpovědi (bude vysvětlena dále) [NEM] doporučuje pomocnou techniku

k vytvoření takového výslechového klimatu, aby dětský svědek díky obratně vedené komunikaci chápal, že jde o adekvátnost jeho výpovědi a ne o útok na něho samotného, že z ojedinělých nepřesností či nevědomých omylů nebudou dělány závažné závěry.

Z nejmodernějších výzkumů vývojové psychologie se nabízejí tyto osvědčené techniky:

- Je vhodné seznámit dětského svědka s typem podobného materiálu, jenž bude zahrnut v budoucí „výslechové úloze“;
- Je žádoucí zjistit, zda je dítěti zcela jasné, co bude po něm požadováno, např. pokud půjde o identifikaci fotografií, je možné dítěti ukázat sérii speciálních fotografií, z nichž může být „identifikovatelná“ fotografie již známého vyšetřovatele případu, jenž se objevuje pouze v jedné z předložených sérií;
- Je možno diskutovat o těchto fotografiích s dítětem, kdy lze „někoho známého“ identifikovat; tímto způsobem má být minimalizován „zmatek a nejistota“ dítěte a snižována jeho potenciální sugestibilita. [NEM]

Děti jsou běžně (tzn. nikoli výjimečně nebo zřídka) způsobitelné poskytnout věrohodnou výpověď. [ČRT:206]

2.2.1 Sugestibilita vyslychaného dítěte

Obecně je sugestibilitou rozuměna náchylnost k přejímání myšlenek druhých; je vyšší u dětí, osob s nižší inteligencí, nižším sebevědomím, v situaci únavy, vysílení. [HRL:575]

Lze tedy vycházet z předpokladu, že jsou děti ve výslechové situaci více ovlivnitelné, byť míra sugestibility s přibývajícím věkem klesá. Děti jsou na sugesci vyslychajícího mnohem citlivější, chtějí vyslychajícímu vyhovět a snaží se jeho očekávání odhadovat, což se může odrazit v jeho projevu. Proto je nanejvýš nutné volit a stylizovat otázky takovým způsobem, který

nenavozuje odpovědi ani směr, kterým se hodlá vyslychající ve výsledku ubírat. Otázky musí zohledňovat dosaženou mentální úroveň dítěte, aby byly pro něho srozumitelné a zřetelně odrážely dotazovanou okolnost. Se stejnou pečlivostí je třeba „hlídat“ i neverbální projevy vyslychajícího.

2.2.2 Rizika nežádoucího ovlivnění výsledku dítěte

a) Rizika uzavřených otázek [ČRT:207]

Jedná se o otázky, na které lze odpovědět „ano – ne“. Zejména u dětí, ale i u dospělých, lze na tento typ otázky dostat velmi nepřesnou, někdy až nesmyslnou odpověď.

Experimenty prokázaly, že je užitečné před vlastním dotazováním dítěte výslovně upozornit, že má možnost odpovědět i „Já nevím“. I děti předškolního věku takové poznámce rozumí, je-li ilustrována na praktických příkladech. Spolehlivost dětských odpovědí se tím podstatně zvyšuje. [ČRT:207]

b) Riziko bezděčné sugesci [ČRT:207]

Výslech dítěte klade na vyslychajícího mnohem vyšší nároky. K minimalizaci ovlivnění výsledku sugescí vyslychajícího je nutné mít na zřeteli některá psychologická hlediska výsledku dětí:

- posouzení celého souhrnu postojů vyslychajícího k nadcházejícímu výsledku a jeho pečlivá příprava jsou hlavními prostředky proti sugesci. V situacích, kdy se nelze sugesci vyhnout (např. pro odstup času k nabuzení paměti), bere se zřetel pouze na dodatek výpovědi směřující nad rámec předestřené sugestivního sdělení.
- tzv. *kontrární otázky*, tedy otázky na okolnosti, které se objektivně nemohly přihodit, ve snaze podnítit jimi diskusi dítěte s vyslychaným (její vyvracení), při které by spontánně uvedlo relevantní informace k vyšetřovanému případu,
- vnější prostředí výsledku a celková atmosféra výsledku je důležitým psychologickým momentem, který může významně ovlivnit výpověď dítěte. Strohost kanceláří a napjatá atmosféra jsou na škodu, prostředí

by svým zevnějškem a uspořádáním mělo navozovat pocit bezpečí a klidu, vybavení by mělo umožňovat navození kontaktu s dítětem (hračky, obrázky ap. jako např. v ordinaci dětského lékaře). Vlastní přístup vyslychajícího je rozhodující a zásadně se podílí na ochotě dítěte vypovídat. Není zde na místě jeho kárající rodičovská role.

2.2.3 Specifika výsledku sexuální zneužívání a týraných dětí

Statistické údaje dokládají, že k výsledku dětí dochází nejčastěji v souvislosti se sexuálním zneužíváním. Hned za nimi následuje týrání. [ČRT:209]

Čírtková uvádí výsledky výzkumů, ze kterých vyplývá, že 45% pachatelů sexuálně zneužívajících děti pochází přímo z rodiny, v dalších 40% případů je pachatelem osoba rodině blízká či známá. Pouze v 13 % případech je pachatelem osoba stojící mimo popsany rámec a s dítětem – obětí se setkává více méně náhodně. Zejména okolnost „známosti“ dítěte pachatelem výrazným způsobem ovlivňuje vlastní postoj dítěte k vyšetřování.

Chování, které pozoruje vyslychající při výsledku, je třeba chápat jako součást vyrovnání se s prožitým traumatem. [ČRT:209]

V této souvislosti je zmiňován tzv. *akomodační (adaptační) syndrom* založený dle Čírtkové na 5 hlavních znacích:

- *Utajování*

Pramení z přirozené snahy dítěte zážitek utajit, neboť má pocity provinění a budí obavu z odmítnutí nejbližšími, z ostudy ap.

- *Bezbrannost*

Dítě, ač chápe, že by se mělo bránit, propadá pocitům bezbrannosti a nemožnosti hledat u někoho ochranu. Jeho pasivita dodává pachateli pocit souhlasu s jeho jednáním.

- *Bezvýchodnost*

Dítě většinou nepovažuje za špatného pachatele, nýbrž sebe sama. Po čase si na situaci zvyká a za pomoci obranných psychických mechanismů (vytěsnění nepříjemného z paměti, disociace tzn. oddělení nepříjemných částí vzpomínek a jejich zasunutí do podvědomí) se jí snaží zvládnout. Při výslechu bývají jejich líčení chudá na detaily právě z popsaných důvodů a jejich výpověď se může jevit na venek jako nevěrohodná.

- *Opožděné oznámení*

Zneužívání nebývá zpravidla oznamováno jako problém a vychází najevo v souvislosti s jinými událostmi, např. konflikty v rodině, prohřešky zneužívaného dítěte ap. Vnější projevy postiženého dítěte nebývají pro okolí nijak patrné.

- *Odvolání obvinění*

V trýznivých obavách z rozpadu rodiny, ze ztráty jistoty rodinného zázemí, ze strachu z ústavní výchovy, někdy i pod tlakem členů rodiny, vychovatelů ap., dítě často mění či odvolává svoji výpověď.

Vedení výslechu:

Vedení výslechu lze shrnout do několika psychologických doporučení odrážejících specifickou výslechovou situaci:

- počáteční výslech dospělých osob zúčastněných na vyšetřované události (rodiče, učitelé ap.) k získání maxima informací, kterými se dítě později utvrzuje v přesvědčení, že „se již vše ví“ a tím se povzbuzuje k výpovědi,
- dítě by mělo začít vypovídat nejprve o prvních případech sexuálního zneužívání, neboť je prožívá obvykle méně traumatizujícím způsobem (většinou formy sexuálního zneužívání s přibývajícím opakováním graduji). Získání důvěry dítěte v kriminalistu mu pomáhá popisovat pozdější sexuální praktiky, které jej trýzní ve svědomí. Nelze pominout i únavu dítěte a v případě potřeby výslech rozdělil na několik částí,
- rozhodující je empatický a trpělivý přístup vyslychajícího (nebránit dítěti v pláči ap.). Dítě musí dostat prostor ke spontánnímu vyprávění

o skutku a nemělo by být přerušováno (snižuje to jeho ochotu vypovídat). Doplňující otázky by měl vyslychající klást až po spontánním projevu, kdy již dítě neví, co dál vypravovat.

- pohlaví vyslychajícího nerozhoduje, avšak neměl by být typologicky stejného zjevu jako pachatel, příp. je u výslechu vhodná přítomnost obou pohlaví.
- emoce vnášené vyslychajícím do výslechu snižují možnost získat pravdivou a přesnou výpověď.

2.3 Psychologie výpovědi

2.3.1 Obecně o psychologii výpovědi

Ve forenzní psychologii je psychologie výpovědi chápána ve dvojitým významu:

V užším slova smyslu jde o název neboli pojmenování jedné z vývojových fází forenzní psychologie. [ČRT:212] V širším slova smyslu znamená obecné označení pro psychologický výklad utváření výpovědi. [ČRT:212]

Psychologie výpovědi zkoumá veškeré duševní pochody člověka, které předchází a doprovází jeho výpověď. Popisuje psychologické okolnosti uplatňující se při vlastní výpovědi vyslychaného. Zabývá se tedy procesy vybavování a rozpomínání, které jsou ovlivněné emocionálními stránkami např. úzkostí, strachem, myšlenkovými procesy spojenými se lhaním ap. Zkoumá, co se odehrává s informací od jejího samotného vzniku až po její fixaci v trestním řízení, tj. po protokolaci výslechu.

To, jak je z psychologického hlediska výpověď tvořena, se uplatňuje ve dvou oblastech:

1. *V postupech zaměřených na „osvěžování“ paměti [ČÍR:37]*

Slouží zejména tam, kde je vyslychaný ochoten vypovídat, avšak „nemůže si vzpomenout“.

2. Posuzování věrohodnosti výpovědi [ČÍR:37]

Orientační (v průběhu výslechu vyslyšajícím) i odborné posouzení výpovědi (psychologem) slouží ke stanovení její věrohodnosti a k rozhodnutí o jejím dalším využití ve vyšetřování.

2.3.2 Fáze utváření výpovědi

Psychologie výpovědi rozlišuje čtyři fáze, jenž jsou přirozenými a nezbytnými etapami při utváření výpovědi. Jde o na sebe navazující psychické děje, které mohou negativně ovlivnit výsledný produkt, tj. protokolárně fixovanou výpověď a jsou popsány v obecné psychologii.

Utváření výpovědi zahrnuje následující fáze:

1. **získávání informací** (tj. vnímání a percepční zpracování událostí tvořících později předmět výpovědi)
2. **vstípení a uchování informací** (tj. uložení a skladování informací)
3. **předávání informací** (tj. vybavování formou znovupoznání či reprodukce založené na slovní formulaci zapamatovaného děje)
4. **příjem, zpracování a zachycení informací vyslyšajícím.** [ČÍR:38]

1) Získávání informací

Z hlediska forenzní psychologie je důležité si uvědomit důsledky, které sebou přináší skutečnost, že vnímání je subjektivně podbarveným přijímáním a současně zpracováním informací. Tím se totiž vysvětluje problém, že různí lidé vnímají stejné události (fakta) různým způsobem. [ČRT:215]

V této první fázi dochází většinou k bezděčnému, neúmyslnému vnímání dějů, událostí, které se později stávají předmětem zájmu vyšetřujících orgánů. Pro posuzování přesnosti vnímání je nutno vždy zvažovat tyto okolnosti:

- **aktuální psychický stav** [ČÍR:38] - vypovídá o únavě, vyčerpání, intoxikaci ap. a může negativně ovlivnit vnímání (zkreslení, nepřesnost

ap.),

- *city a emoce* [ČÍR:38] – provázejí vnímání a jsou rizikovým faktorem v tom smyslu, že pod dojmem silných emocí (např. strach) se vjemy zdají být nebezpečnější, předměty či osoby větší ap.,
- *subjektivní význam vnímaného děje a vztah vnímajícího k události* [ČÍR:38] - svědek vnímá, posuzuje a vykládá svoje postoje k vnímané události svými měřítky (např. díky sympatiím k útočníkovi nehodnotí jeho gesta, pohyby jako útočné),
- *profesionální zaměření* [ČÍR:39] - vnímanou událost je svědek díky svému profesionálnímu zaměření, pokud je z téže oblasti, schopen popsat mnohem přesněji a detailněji,
- *pozornost*[ČÍR:38] - při záměrné pozornosti (na rozdíl od bezděčné) na vnímanou událost jsou informace vnímány přesněji,
- *osobnost vyslychaného* [ČÍR:38] – způsobilost přijímat informace je závislá na tom, jak je jedinec osobnostně strukturován.

2) Vštípení a uchování informací

Během této druhé fáze dochází k utváření výpovědi a jeho psychologická podstata tkví v probíhajících paměťových dějích (tj. vštípení, uchování, vybavování, zapomínání). Vždy zde dochází k dalšímu zkreslení, neboť informace získané vnímáním jsou z části zapomínány a přepracovány. Vjemy jsou ihned vyhodnocovány a z části jsou zasouvány z krátkodobé paměti do dlouhodobé, tudíž většinu vnímaného ihned zapomínáme. Doba, po kterou si uložené informace jsme schopni vybavit, je různá a individuální.

Pravděpodobnost spolehlivého a přesného zapamatování se zvyšuje, jestliže vyslychaná osoba přímo a aktivně vstoupila do průběhu kritické události. [ČRT:217]

Obecně platí, že vštípivost a spolehlivost zapamatování se zvyšuje, jde-li o promyšlenou, plánovanou a plně uvědomovanou činnost. [ČRT:218]

Vštípení, zejména trvalost uchování (nikoliv však přesnost zapamatování), vzrůstá, jestliže později vyslychaná osoba vnímané informace formulovala a promýšlela, např. když je sdělovala svému okolí. [ČRT:218]

Vštěpování a uchovávání v paměti je dále kladně ovlivňováno i subjektivním významem vnímaného jevu. Vyslychaný si lépe pamatuje to, co je pro něho subjektivně nějak významné nebo zajímavé.

Silně rozrušený svědek nebo poškozený bude vnímat spíše nepřesně a současně i paměťové ukládání informací bude zpravidla neuspořádané a narušené. [ČRT:217]

Zautomatizované nebo reflexní činnosti zpravidla nebývají zapamatovány, neboť probíhají bez vědomé kontroly.

Impulzivní jednání se rovněž vykazuje nízkou mírou zapamatování, neboť probíhá okamžitě bez uvažování, s emocí a překotným sledem událostí (např. v podobě pyromanie, kleptomanie ap.). V plně rozvinutém stupni jej lze považovat za příznak psychopatologie.

Podstatně méně vhodné je, když svědkové diskutují o kritické události mezi sebou. V takovém případě dochází nejčastěji ke vzájemnému ovlivňování. [ČRT:218].

Opakování vjemu je přínosné pouze ve fázi uchování v paměti, avšak na přesnost zapamatování má spíše negativní vliv, neboť se zapamatovávaný jev stane všedním a je vnímán povrchně, což má důsledky na přesnost (např. prolínání se jednotlivých setkání s vnímanou skutečností). Dalším faktorem snižujícím schopnost vštípit a uchovat informace je intenzivní, výrazná nebo chaotická činnost vyslychaného těsně před vnímanou událostí nebo po ní, tedy v době, kdy si ji měl vštěpit a uchovat (např. první pomoc

těžce zraněnému).

Obecně platí, že živost a barevnost paměťového uchování informací se postupujícím časem vytrácí, vzpomínka bledne. [ČRT:219]

Je nutné mít na zřeteli, že zejména u opakovaných výslechů může dojít k jevu v psychologii nazývaném *reminiscence*, jehož podstatou je náhlé vybavení si informace, která byla „zapomenuta“ a která se souhrou okolností vyslychanému později vybavila. Taková situace při správném nepochopení vyslychajícím může vést k nedůvodnému závěru o lživé výpovědi vyslychaného.

Čírtková [ČRT:219] uzavírá pojednání o této fázi utváření výpovědi citací psychologa W. Sterna: **„Bezchybná vzpomínka není pravidlem, ale výjimkou.“**

3) Předávání informací

Psychologickou podstatu třetí fáze tvoří proces reprodukce. Reprodukce neboli předávání zapamatovaných informací prostřednictvím slovní formulace je v podstatě duševním výkonem celé osobnosti, kterým se z psychologického hlediska uzavírá podíl vyslychaného na utváření výpovědi. [ČRT:220]

V průběhu reprodukce jsou vyslychaným poskytovány informace a kromě faktorů, které vycházejí z osobnosti vyslychaného, sem logicky přistupují také faktory sociálního styku (interpersonální percepce, verbální a neverbální komunikace a interakce mezi vyslychaným a vyslychajícím), které mohou pozitivně či negativně ovlivnit přesnost a úplnost jeho projevu. I v této fázi dochází k přirozené tendenci subjektivizovat předávané informace vyslychaným, dále pokračují kvalitativní (přesnost) i kvantitativní změny (úbytek informací vlivem zapominání). V jejich důsledků se opět snižuje

přesnost a úplnost výpovědi.

V návaznosti na monologickou a dialogickou část výslechu se běžně rozlišují dva základní zdroje možného zkreslení informací ve výpovědi. Je to tendence k neúplnosti a tendence ke změně obsahu informace. V monologické části se spíše uplatňuje tendence k neúplnosti. [ČÍR:41] (např. osoba si neuvědomuje význam svých informací pro vyšetřování, některým subjektivně nepřiznává důležitost, ač je tomu objektivně naopak)

V dialogické části se naopak zvyšuje pravděpodobnost zkreslení výpovědi v důsledku druhé tendence, tj. subjektivního pozměňování samotného obsahu informace. [ČÍR:41] (různé míchání vzpomínek, jejich vylepšování ap. zejména u svědků ochotně vypovídajících, kteří mají tendenci zodpovědět všechny dotazy vyslyšajícího)

Rovněž potíže se slovní fixací a verbalizací vzpomínek se mohou stát významnými pro nepřesnou či nedostatečnou reprodukci vnímaného děje vyslychaným (vnímanou, zapamatovanou a vybavovanou událost není schopen verbálně vyjádřit). Bývají zaznamenány hlavně u osobností jednoduchých, primitivních, nápadných vyjadřovací chudostí, omezeností slovní zásoby, jednoduchou stavbou vět ap., ale někdy i u dětí.

V neposlední řadě i sugestivní jednání ze strany vyslyšajícího může negativně ovlivnit reprodukci vyslychaného, který takto ovlivněn může sdělovat informace a popisovat děje, které nevnímal (zejména u bezděčné sugesce, kdy si ji vyslyšající neuvědomuje, nemá náhled, a tudíž není schopen smyšlenky rozeznat).

Klamné vzpomínky

Pojem klamné vzpomínky se v psychologii používá jako souhrnné označení pro nepřesnou reprodukci pamětně uchovávaných informací. [ČÍR:41]

Klamné vzpomínky tj. **vzpomínkové chyby** jsou jedním z nejčastějších zdrojů chyb ve výpovědi. Proto si je uvedme ve výčtu i se stručnou charakteristikou:

- *Vzpomínková mezera uvědomovaná* [ČÍR:41]

Vyslýchaný si uvědomuje, že obsah jeho líčení je útržkovitý, s mezerami. Je si ale jist, že událost vnímal a pouze se mu některé části při výslechu nevybavují (tyto mezery mohou být trvalé i přechodné).

- *Prostá vzpomínková mezera neuvědomovaná* [ČÍR:42]

Vyslýchaný vypovídá pravdivě, avšak nevědomky neúplně. Je přesvědčen o úplnosti své reprodukce. Jeho výpověď může vést k zavádějícím závěrům.

- *Neuvědomovaná vzpomínková mezera vyplněná jiným obsahem* [ČÍR:42]

Vyslýchaný část děje zapomněl a nahrazuje ji bezděčně a bez úmyslu svojí smyšlenkou (míchá pravdu s nepravdou a je přesvědčen o správnosti své reprodukce).

- *Vzpomínky s časovými posuny* [ČÍR:42]

Vyslýchaný reprodukuje pomocí pravdivých údajů vnímanou událost v jiném časovém sledu, než jak se udála (části děje jsou časově přeházené, změněné). Jde o běžnou záležitost normálně fungující paměti člověka např. v situacích, kdy chronologie jevu nemá logiku mezi příčinou a následkem. Proto není zapamatována a je později nahrazována pravděpodobnými logickými vazbami.

- *Obsahově rozšířená vzpomínka* [ČÍR:43]

Vyslýchaný si vzpomíná ve své výpovědi přesně a úplně na reprodukováný jev. K tomu však přidává svoje smyšlenky, tj. údaje o dějích, které se ve skutečnosti nestaly (tzv. vylepšování výpovědi). Zapojuje fantazii, aniž by chtěl lživě vypovídat. Je většinou přesvědčen, že se vše událo tak, jak vyličil. Jde o příznačný jev zejména u psychopaticky nebo hystericky založených osobností a uplatňuje se nejčastěji při dotazech k detailům.

- *Snové vzpomínky* [ČÍR:43]

Jde o zcela výjimečný jev zejména u dospělých osob, kde svědčí spíše pro poruchu celkového psychického stavu jedince, a vyskytuje se hlavně u dětí,

nemocných dospělých nebo starých osob. Vysněné představy se mísí se vzpomínkami na skutečně prožité a jsou poté jako celek reprodukovány ve víře vyslychaného, že vše, co vypověděl, je pravda a skutečnost. Vzhledem k ojedinělosti nejsou snové vzpomínky ve výslechové praxi problémem.

Popsané vzpomínkové chyby se mohou různě kombinovat a znesnadňovat tím jejich rozpoznání. Vždy je třeba při rozporech ve výpovědích zvažovat, zda jde o produkt klamných vzpomínek nebo o záměr některého z vyslychaných (lživou výpověď). V rámci jejich analýzy je nutné hledat případné další příznaky svědčící pro klamné vzpomínky (např. nápadná váhavost, subjektivní pochybnosti vyslychaného nebo jeho extrémní nápadná sebejistota, očividná ochota vyhovět vyslychajícímu, poskytování odpovědi na otázku). Skutečnost klamných vzpomínek lze prověřovat kladením cílených otázek (doplňující, zpřesňující, kontrolní ap.). V případech jejich zjištění je vhodné postupovat za pomoci některého z povzbuzujících prostředků pro podporu paměťového výkonu.

Je užitečné si i připomenout emocionální hnutí vyslychaného, neboť výslech s sebou zpravidla přináší nepříjemné prožitky (výslechový stres), a to již při obeslání (předvolání) k výslechu. Zejména poškození jsou zatíženi vrácením se vzpomínek na kritickou situaci, předjímáním průběhu výslechu ap. a u labilních jedinců může stres snížit schopnost paměťového vybavování, byť jsou oni sami ochotni vypovídat. Zcela nezbytný je zde citlivý přístup vyslychajícího, vytvoření vhodné atmosféry výslechu včetně použití povzbuzovacích technik pro podporu paměťových výkonů (na rozdíl od případů, kdy svědek záměrně lže a vstřícnost vyslychajícího chápe jako jeho slabost). K vytvoření vhodné atmosféry výslechu zcela jistě přispívá i prostředí, kde je výslech prováděn. Zejména u osob citlivých a u dětí je vhodné volit prostředí tak, aby navozovalo jistotu a bezpečí. Obecně je však strohost a účelovost vybavení výslechové místnosti považována za přednost a je vyslychaným podvědomě i očekávána.

4) Příjem, zpracování a zachycení informace vyslychajícím

Role vyslychajícího je neméně významná jako role vyslychaného, neboť se i on svým podílem podílí na zkreslení informace o vyšetřované události.

Z psychologických poznatků vyplývá, že vnímání, porozumění a přesné zachycení řečového projevu druhé osoby je náročnou a složitě strukturovanou psychickou činností. Zdaleka neplatí názor, že jde pouze o to poslouchat, zapamatovat si obsah sdělení a náležitým způsobem jej zaprotokolovat. Všeobecně se soudí, že možnosti chyb a omylů nejsou v této fázi o nic menší, než ve fázích předcházejících. [ČÍR:45]

Je nutné si uvědomit, že mluvené slovo je vždy doprovázeno neverbálními projevy vyslychajícího, které mají nezastupitelnou, a někdy i vyšší, vypovídací hodnotu, než projev verbální. Díky nim je reprodukce vyslychaného chápána individuálně a závisí na citlivosti a schopnostech vyslychajícího. Z vlastního protokolovaného textu nelze vyčíst okolnosti, za kterých se utvářel (jde o výslednou dohodu na formulacích podstatného). Pro skutečně kvalitní analýzu výpovědi je v závažných případech nezbytné celou výslechovou situaci fixovat video nebo audio nahrávkou a připravit tím dostatečný prostor pro kvalitní přípravu dalšího postupu (zpětná vazba, stanovení dalšího postupu, opakovaný výslech ap.). Platí to zejména pro první výslech např. podezřelého ve věci. Pro znaleckou činnost, např. u sexuálních trestných činů, zneužívání ap., je doslovná protokolace otázek a odpovědí v co největších podrobnostech nezbytná (včetně slangu, vulgarizmů ap.)

Hlavní chyby při protokolování

Čírtková uvádí dva hlavní zdroje nepřesností v protokolu:

1. Chyby v důsledku vynechávání [ČÍR:46]

Vyslychající protokoluje z informací poskytnutých vyslychaným jen ty, které

on sám subjektivně považuje za významné, čímž může vypustit části výpovědi, které se později ukáží relevantními pro vyšetřování (nejčastěji při popisu osob průběhu činu, k osobě vyslychaného). Jde zejména o problém vyslychajících s malou praxí.

2. Chyby v důsledku modifikace obsahu [ČÍR:46]

Vyslychající aktivně dotváří odpovědi vyslychaného ve „své řeči“ a takto je protokoluje, čímž může nevědomky změnit smysl poskytnuté informace (např. nahrazením slangového výrazu spisovným, formulování zažitých slovních obrátů ap.). Bývá to spojováno se zkušenostmi dlouholeté praxe, kdy vyslychající na základě svých znalostí zařazuje bezděčně vyslychanou událost do určité kategorie trestných činů, pro které má vytvořeny rutinní hodnotící postupy a schémata, podle nichž dotváří výpověď (nevědomky je užívá jako filtry).

2.3.3 Problematika opakovaného výslechu

Mezi prvním a následujícím – opakovaným výslechem dochází k dalšímu přirozenému přepracování informací uchovaných v paměti vyslychaného.

Pokračuje proces přirozeného utváření výpovědi, pro který je příznačná tzv. tendence konstantnosti výpovědi. [ČRT:230] (nová výpověď by se neměla v podstatném lišit od původní)

Dále se uplatňuje jev tzv. reprodukce reprodukováného. Podle tohoto efektu má vyslychaný tendenci uvádět při své výpovědi to, co již sdělil. [ČRT:230] (již jednou reprodukováné informace jsou lépe zapamatovatelné a argument vyslychaného, že vše zapomněl, vypovídá spíše pro neochotu svědčit).

Opakovaný výslech, je-li skutečně nezbytný, by měl být dobře připraven s vědomím, že se zde uplatňuje případná sugesce vyslychaného. Neměl by být veden k mechanickému zopakování či odvolávání se na původní výpověď (výzvou k zopakování své výpovědi či jejího potvrzení), vhodné je

zvolit jinou chronologii v popisu události či pokládání otázek.

Je důležité si v roli vyslychajícího uvědomit, že opakovaný výslech reevokuje prožité trauma. [ČRT:230]

2.4 Věrohodnost výpovědi

2.4.1 Pojem věrohodnost výpovědi

Pojem věrohodnost výpovědi vyjadřuje míru souladu výpovědi se skutečností. [ČRT:231]

Věrohodná výpověď líčí události tak, jak skutečně proběhly, bez zkreslení a údaje např. k času, místu nebo popisu osob odpovídají realitě. Nevěrohodná výpověď zahrnuje informace zkreslené, smyšlené, neodpovídající skutečnosti. [ČRT:231]

Zcela vymyšlené výpovědi jsou vzácné, mnohem častější jsou výpovědi kombinované s prvky vymyšlenými a pravdivými, které mají dodat výpovědi na věrohodnosti. Forenzní psychologie se snaží nalézt, rozpoznat a popsat indikátory, které svědčí pro uvádění nepravd (lží) ve výpovědi. Jde tedy o rozpoznání úmyslného zkreslování výpovědi (na rozdíl od přesnosti výpovědi, kde vyslychaný chce pravdivě vypovídat, avšak z různých důvodů se mu to nedaří).

2.4.2 Druhy věrohodností

a) Obecná věrohodnost

Obecnou věrohodnost si lze představit jako určitou komplexní psychologickou charakteristiku osobnosti. Každý člověk se vyznačuje určitou obecnou charakteristikou osobnosti. [ČRT:232]

Obecně méně hodnověrní lidé mohou mít sklony k nepřesnému povrchnímu vnímání, fantazii v dotváření vzpomínek a k podvádění.

V zátěžových situacích si zpravidla pomáhají lhaním. Rovněž se takto jeví i osobnosti s psychickým onemocněním a osoby osobnostně založené jako hysterici. Nemusí být nijak nápadní (např. podvodníci) a při posuzování jejich věrohodnosti znalcem získává kriminalista odpovědi v oblastech celkového stylu vnímání vyšetřované osoby (zaměření na detaily, celek ap.), údaje o rozumových a paměťových schopnostech, údaje o osobě vyšetřovaného (sugestibilita, přítomnost rysů psychopatologie v osobnosti ap.).

b) Speciální věrohodnost

V případě speciální věrohodnosti se posuzuje, zda je konkrétní výpověď pravdivá a do jaké míry koresponduje se skutečností. [ČRT:233]

Posuzování věrohodnosti je zaměřeno na ověření, zda výpověď vykazuje znaky svědčící pro hodnověrnost, na změny ve výpovědích a jejich časovou posloupnost a vývoj, na prověřování motivů případné lživé výpovědi (strach, stud, msta ap.), na postoji vyslychaného k celé vyšetřované události, na sklonu k sugesci. V neposlední řadě je třeba věnovat pozornost k rekonstrukci vůbec prvního sdělení vyslychané osoby o vyšetřované události (komu a za jakých okolností se poprvé svěřila např. se znásilněním ap.). Znalecké zkoumání se zaměřuje na výčet znaků svědčících pro věrohodnost, nevěrohodnost a které převažují.

Vztah mezi obecnou a speciální věrohodností není symetrický. I obecně nevěrohodná osoba může podat v konkrétním případě věrohodnou výpověď a naopak. Obecně vysoce věrohodná osoba může za určitých okolností vypovídat křivě. [ČRT:233]

2.4.3 Vlastní posuzování věrohodnosti výpovědi

Při posuzování věrohodnosti výpovědi (speciální věrohodnosti) jsou zohledňovány jednotlivé faktory, které s ní úzce souvisí a které lze rozdělit do 3 skupin:

1) *Osobnost* [ČRT:234]

Obecná způsobilost vyslychaného, tzn. zda je vůbec způsobilý podat věrohodnou výpověď (případný rozumový handicap nebo nepříznivé osobnostní dispozice).

2) *Motivace* [ČRT:234]

Úvahy a hledání vnitřních (strach, nenávisť, láska ap.) nebo vnějších motivů (vydírání, přátelství, zastrašování ap.) ke lži vyslychaného.

3) *Výpověď* [ČRT:234]

Je posuzována z pohledu obou oblastí, tj. z verbální i neverbální, přičemž forenzní psychologie popisuje určité znaky obsažené ve výpovědích, které ukazují na věrohodnost či nevěrohodnost.

2.4.3.1 Rozbor znaků a signálů významných pro hodnocení výpovědi

Čírtková [ČÍR:235-241] uvádí znaky významné pro hodnocení věrohodnosti výpovědi z pohledu verbálního i neverbálního projevu v následujícím výčtu a rozdělení, které zde stručně uvedeme a charakterizujeme.

Hodnocení výpovědi z pohledu verbálního projevu

V pozadí je samozřejmě úvaha, že když někdo líčí skutečný zážitek, činí tak jiným způsobem, než když líčí produkt své fantazie. [ČRT:235]

a) *Příznaky věrohodné produkce*

- *Detaily*

Zažité bývá líčeno bohatě, detailně, konkrétně. Detaily bývají takového rázu, že je např. vzhledem k věku nebo zkušenostem téměř vyloučené, aby si je vyslychaný vymyslel a tudíž je musel prožít.

- *Komplikace*

Popis obtíží a způsobu jejich překonání vyslychaným svědčí pro věrohodnost, neboť jsou komplikace v životních situacích naprosto běžné a málokdy probíhají hladce dle plánu.

- *Individuálnost*

Jde o líčení autentických prožitků vlastního duševního rozpoložení vyslychaného při kritické situaci nebo detailů jako produktů jedinečnosti prožívaného (barvitý popis pocitů, originalita subjektivního líčení).

- *Nepochopení děje*

Zcela správné nepochopení situace vypovídá o věrohodnosti. Vyslychaný popisuje událost tak, jak ji zaznamenal, byť jí nerozumí. O pravdivosti lživé konstrukce naopak vyslychaný většinou svoje okolí přesvědčuje (např. opakovaným cíleně sugestivním líčením).

- *Asociace*

Vyslychaný uvádí, že mu při vnímaném ději náhle vytanuly na myslí okamžiky, které prožil jinde, např. v dětství (v důsledku podnětů došlo k jejich asociaci).

- *Konstantnost*

Při opakovaném výslechu by měly být informace o vnímané události, subjektivně posuzované vyslychaným jako hlavní, v produkci stálé (podstata děje, osoby, čas ap.). Ostatní detaily, pro vyslychaného vedlejší, se mohou měnit, aniž by to nasvědčovalo pro lživost výpovědi.

- *Rozšiřování výpovědi*

Je přirozené, jestliže vyslychaný při opakovaném výslechu rozšiřuje výpověď o další detaily, které si později (např. v „klidu domova“) vybavil. Líčení detailů beze změn a ve stejném rozsahu může svědčit spíše pro nevěrohodnost výpovědi.

b) Příznaky fantazijní, lživé produkce

- *Příznaky zadržování informací*

- vyslychaný odmítá doplňovat a rozšiřovat svoji výpověď, avšak z okolnosti jasně vyplývá, že kritickou událost musel vnímat a dotazovanými informacemi disponuje (např. musely být pro něho subjektivně významné, dobře si vybavuje ostatní okolnosti děje).

- rozpornou část výpovědi vyslychaný vypustí bez náhrady („asi to bylo jinak,

nevím“),

- vyslýchaný nápadně odbíhá od podstaty nebo od tématu výsledku, upíná se k nepodstatným detailům, příp. polemizuje s otázkami vyslychajícího a nejsou zde přítomny spontánně vyřčené detaily,
- vyslýchaný pokládá otázky vyslychajícímu („co jste to říkal? co jste se ptal?“),
- nepřesné vágní formulace vyslychaným („potom se dohodlo, řeklo se“).

- *Příznaky servilnosti k vyslychajícímu*

Nápadná úslužnost, lichotky vyslychajícímu, přehnané zveličování své bezbrannosti vyslychaným.

- *Freudovské signály*

Různá přefeknutí naznačující, že vyslychaný neumí dobře lhát, že mu to činí potíže.

- *Přehnaná akurátnost až přídrzlost vystupování*

Chování lháře mívá extrémní polohy (servilita až drzot, útočnost). Z počátku úslužného vyslychaného se může stát neurvalý hulvát útočící na vyslychajícího (i na celý justiční systém, okolí, stát ap.). Často se výbušně obhajuje, aniž by mu bylo ještě předestřeno, z čeho je podezírán.

- *Stereotypní opakovaná sdělení bez jakýchkoliv změn v drobných detailech*

Při opakované produkci se vyslychaný neliší v detailech, líčí je beze změn ve stejném rozsahu, používá stejná slova v líčení ap., což není normální.

Hodnocení věrohodnosti z pohledu neverbálního projevu

Je nutné si uvědomit, že citlivě a pozorně zachycený a správně interpretovaný neverbální projev může napomoci k rozlišení pravdy od nepravdy v projevu vyslychaného. Vždy však musí být posuzován komplexně spolu s verbálním projevem (odrážet okolnost, co je v dané situaci říkáno), neboť má více významů, které jsou závislé na konkrétní situaci. Zobecněné formy neverbálních projevů při lži jsou problematické, nejsou v žádném případě spolehlivé a ve výslechové praxi jsou zavádějící (škrábání se na nose, okusování nehtů ap.).

V poslední době se pozornost přesouvá od jednotlivých nonverbálních prvků ke komplexnějším vzorcům nonverbálních projevů. Tomu odpovídá i nejčastěji doporučovaná nonverbální kritéria věrohodnosti. Jde o tzv. strukturální zlom a emocionální chování vyslychaného. [ČRT:241]

- *Strukturální zlom*

Jedná se o pozorovatelnou změnu v celkovém standardu řeči, která nemusí být příliš nápadná, rozděluje pravdivé líčení od nepravdivého a je označována jako nejspolehlivější příznak k jejich rozlišení. Vychází z předpokladu, že většina lživých výpovědí obsahuje údaje pravdivé i nepravdivé. Pravdivé bývají zpravidla vyslychaným líčeny zdlouhavě, barvitě, detailně, sebejistě, je užívána gestikulace, projev je uvolněný (často užívá např. slangových výrazů). U nepravdivého líčení toto mizí, projev je nepřirozený, nejistý, mizí slangové výrazy, stává se výrazně teatrálním a hlasitým (nebo naopak tichým, přehnaně bezmocným). Strukturální zlom je dobře patrný v monologické části výpovědi, v dialogické je tíže rozpoznatelný, a svědčí vždy o emocionální významnosti popisovaného děje.

- *Emocionální doprovod*

Při popisu událostí, které významně zasáhly do života jedince, se tento neubrání emocionálním projevům (vztek, strach, stud, smích ap.). Jejich absence při líčení takových situací, kde je lze předpokládat, nasvědčuje v mnoha případech neupřímnosti. Může však jít i o obranný mechanismus psychiky, který vytěsňuje z mysli prožitou hrůzu. Vyslychaný může působit chladně, bez emocionálních projevů, přitom ale nemusí vypovídat lživě.

Na závěr lze uvést **některé chyby vyslychajících při posuzování neverbálních projevů** vyslychaných. Např. z posuzování nervozity nelze jednoznačně dovozovat lživost projevu vyslychaného. Jeho pocení, skvrny v obličejí nebo rudnutí, vlhké ruce, uhýbání pohledem, zrychlená srdeční činnost, zrychlený dech, přeřikávání, pohybový neklid ap. nemusí pramenit ze lži, ale např. z neadekvátní reakce na výslechovou situaci, ze strachu z jeho

neodůvodněného obvinění ap. U obratných lhářů je rozpoznání lži mnohem více komplikováno, neboť umí zvládat emoce projevující se při produkci lži. Bývají dokonce mnohdy vnitřně pyšní na svoje „umění lhat“ a toto vnitřní uspokojení se může neverbálně projevovat např. letmým úsměvem, mimickým výrazem radosti ap. Na takové projevy jinak klidného vyslychaného nebývá vyslychající připraven a nemusí je správně vyhodnotit.

2.4.3.2 Odhad věrohodnosti výpovědi obviněného

Orientační odhad viny či nevinu podezřelého (obviněného), věrohodnosti nebo nevěrohodnosti jeho výpovědi spolu s dalšími hledisky (psychologickými, taktickými) je pro kriminalistu vodítkem k určení směru vyšetřování, k volbě efektivních metod a postupů při opatřování objektivních informací důležitých pro trestní řízení. Snahou forenzní psychologie je poskytnout zejména policistům, kteří nedisponují ve většině případů uceleným psychologickým vzděláním, relativně jednoduchý klíč k orientačnímu odhadu věrohodnosti výpovědi vyslychaných osob.

Čírtková [ČKV:248] uvádí schéma orientačního odhadu belgického autora F. Louwageho, jenž se ve svých pěti znacích zaměřuje na reakce pozorovatelné u právě obviněné osoby a které jsou stručně charakterizovány následujícím způsobem:

- *Reakce na přímé obvinění*

Nevinný většinou okamžitě a bezprostředně odmítá obvinění na rozdíl od vinného, který vynáší soudy opatrněji a vyčkává, jaké důkazy proto němu vyjdou najevo.

- *Opakované prohlášení o nevině*

Pro nevinu svědčí detailní a opakované prohlášení o nevině. Obviněný se snaží dokazovat jeho nesmyslnost a nesprávnost, vrací se k detailům obvinění a argumentuje proti nim, odvolává se na fakta, svědky ap. Vinný se chová pasivněji, obvinění maximálně krátce odmítne („jsem nevinný“), nic nevysvětluje.

- *Opakovaný návrat k bodům obvinění*

Nevinný detailně rozebírá jednotlivé body obvinění, snaží se proti nim logicky a věcně argumentovat, klíčovými body obvinění se nevyhýbá (naopak se k nim vrací). Osoba vinná klíčové body zamlžuje, odbíhá od nich (bývají zde patrné neverbální projevy např. napětí, úzkost ap.).

- *Odvolání se na širší kontext, např. na souvislost mezi činem a běžnými životními návyky*

Nevinný argumentuje tím, že čin je neslučitelný s jeho obvyklým chováním, zvyky, způsobem života, vzděláním, osobnostním založením ap., poukazuje na jeho absurdnost vůči jeho vzorcům chování. Viník takto běžně neargumentuje.

- *Obavy z ostudy*

Nevinného se více dotýká názor veřejného mínění, přátel, známých, rodiny na jeho osobu. Je zneklidněn, na rozdíl od viníka, který se obává spíše trestu jako takového, než odsudku okolí (jeho pověst je skutečně tolik nezajímá).

2.4.3.3 Fyziodetekce (polygraf) a posuzování věrohodnosti výpovědi

Jako speciální psychologická služba k posuzování věrohodnosti výpovědi bývá v závažných případech využíváno fyziodetekční vyšetření známé pod označením „detektor lži“. Je prováděno specializovaným pracovištěm oborově zaměřeným k této činnosti a jeho podstata je založena na následujícím předpokladu:

Vše, co člověk činí, je doprovázeno určitými emocemi neboli city. City se projevují ve třech rovinách:

- jako uvědomovaná pociťovaná nálada (radost, strach, vztek atd.),
- jako určité pozorovatelné chování (výraz tváře, očí, držení těla, smích, pláč ap.),
- jako fyziologické procesy probíhající autonomně, nezávisle na vůli prožívajícího člověka (např. zrychlení tepu a tlukot srdce při rozrušení, zvýšené pocení při stresu, dechová zástava či naopak zrychlené dýchání ap.). [ČÍR:54-55]

Při vyšetření jsou přístroji registrovány fyziologické procesy, které nemůže vyšetřovaný ovlivňovat svou vůlí a které nejsou běžně patrné, tj. krevní tlak, frekvence tepu, frekvence dýchání a vodivost kůže (tzv. kožně galvanická reakce vycházející ze síly potivosti). Metoda je založena na experimentu asociace, kdy jsou vypracovány k osobě vyšetřovaného a k vyšetřované události baterie otázek, které působí jako podněty způsobující asociované fyziologické reakce. V sadě otázek jsou zařazovány otázky kritické, které mohl znát pouze pachatel a posuzují se fyziologické reakce vyšetřovaného, jenž jsou v těchto chvílích registrovány a zaznamenávány. Otázky jsou formulovány většinou typu „ano – ne“, odpověď není důležitá, pozornost je zaměřena na fyziologické reakce.

K fyziologickému vyšetření, které probíhá podle předem stanovených a přísně dodržovaných pravidel, musí dát souhlas vyšetřovaný (kdykoliv jej může odvolat). Předem je poučen o podstatě polygrafu a průběhu vyšetření. Otázky jsou sestavovány emocionálně čistě, aby nespouštěly nežádoucí emocionální reakce. Vyšetření však nelze užít u některých psychopatů, duševně nemocných a notorických lhářů, kteří jsou takto osobnostně založeni. Užívá se nejčastěji v situacích, které mají potvrdit nebo vyvrátit určitou verzi vyšetřování (hypotézu) a kriminalista nemá jiné nástroje, podle kterých by se rozhodl (např. vyloučení nedůvodného podezření nebo vyvrácení smyšleného doznání). Názory na fyziologické vyšetření se liší, některé země jej přijímají jako důkazní prostředek (Izrael, USA, Polsko), v SRN je však od r. 1954 použití polygrafu zakázáno (včetně taktické metody v přípravném řízení). V ČR je využíváno jako taktická pomůcka v přípravném řízení na Kriminalistickém ústavu v Praze a jeho výstupy nemají povahu důkazu pro soudní řízení.

Je prokázáno, že závěry polygrafického vyšetření jsou platné z 90% případů. [ČÍR:56]

3 Taktická hlediska provádění výslechu

Kriminalistika vytváří za využití poznatků forenzní psychologie postupy k přípravě a vedení výslechu osob, stanoví zásady efektivního postupu orgánů činných v trestním řízení při pořizování objektivních informací o vyšetřované události od zúčastněných osob. Z následujícího nástinu základních taktických hledisek nám jasně vyplyne spjatost a provázanost taktiky výslechu s forenzní psychologií, resp. s psychologií výslechu, a je užitečné se o ní stručně zmínit.

3.1 Příprava výslechu

Příprava výslechu ovlivňuje kvalitu jeho průběhu a výsledků, proto by jí měl vyslychající věnovat určitý čas u každého výslechu, i toho zdánlivě jednoduchého. [KBV:157]

Koubová [KBV:157] ji dělí do několika vzájemně se prolínajících a doplňujících fází, které stručně charakterizujeme:

a) Analýza skutkového děje

Studium veškerých dostupných informací k případu, jejich analýza, posouzení důkazní situace, stanovení nejasných bodů nutných k doplnění, posuzování vztahů mezi osobami (např. svědky, podezřelými) ap. Tyto poznatky jsou využity k určení předmětu výslechu, otázek, pořadí jejich kladení, způsobu a pořadí předkládání důkazů, tvoření verzí, stanovení hypotetických postojů a chování vyslychané osoby.

b) Analýza osobnosti vyslychaného

Úsudek o vyslychaném by měl být tvořen vyslychajícím již před výslechem, ne až v jeho průběhu (v průběhu interakce je ovlivňován). K dispozici má policejní evidence, záznamy o trestní minulosti, lékařské zprávy, znalecké posudky, dřívější vyšetřovací a soudní spisy ap. Vyslychající tak získává informace o charakteru a intelektu osoby, o jejích vlastnostech, zálibách schopnostech a dovednostech (např. profesních, které lze využít v kriminálních

aktivitách), o jejím sociálním prostředí.

c) Stanovení místa výslechu

Policejní výslech je konán zpravidla v úředních místnostech policie nebo jiných státních orgánů. Pokud je to shledáno účelným (např. pro pořízení video a audio záznamu sloužícím k další analýze), ve speciálních výslechových místnostech. Dále zejména u výslechu osob citlivých nebo u dětí je nutné zvažovat místo výslechu z hlediska podpory dobré komunikace (navození vhodné atmosféry ap.).

d) Stanovení doby výslechu

Vychází z každého konkrétního případu, z jeho specifiky. K výslechu je zpravidla přistupováno v takové době, aby nemohl podezřelý ničit důkazy nebo ovlivňovat svědky či spolupachatele, aby nedošlo k velkému odstupu výslechu svědků od vyšetřované události ap.

e) Zajištění přítomnosti vyslýchaných osob

Vyslýchaný může být k výslechu předvolán nebo předveden.

f) Přihlédnutí k osobnosti vyslýchajícího

Zhodnocení vlastních schopností vyslýchajícího (erudice, znalosti případu, zdravotní indispozice ap.), jeho vhodnosti k tomuto úkonu z hlediska případných vzájemných sympatií či antipatií s vyslýchaným.

Vyvrcholením přípravy výslechu je *plán výslechu* zohledňující popsání fáze a stanovující taktický a organizační postup výslechu.

3.2 Stádia výslechu

Výslech je zpravidla členěn do tří stádií:

1. Úvodní stádium [KBV:158]

Jde o předvolání a vlastní způsob navázání psychologického kontaktu s vyslýchaným. Jsou ověřována jeho osobní data, vztah k projednávané události či k zúčastněným osobám, je poučen o předmětu výslechu a o svých zákonných právech, případně povinnostech.

2. Monolog [KBV:158]

Vyslýchaný souvisle líčí vše co ví (nebo je ochoten vypovědět) o vyšetřované události. Do jeho projevu není vhodné zbytečně zasahovat, přerušovat (může např. uvést údaje, na které nebyl dotázán a které jsou významné). Z jeho projevu si o něm vyslýchaný tvoří představu, hodnotí obsah výpovědi a způsob její prezentace podle veškerých psychologických zásad.

3) *Dialog* [KBV:158]

Kladením otázek vyslychajícím je monologická část výpovědi doplňována o dosud neuvedené skutečnosti, které jsou pro vyslychajícího procesně nebo takticky významné.

3.3 Taktika výsledku

Kriminalistika na základě zkušeností a s pomocí dalších věd, zejména psychologie, vytvořila taktická pravidla směřující k dosažení cílů stanovených výsledkem.

Teoreticky můžeme rozlišit tyto základní taktické postupy:

1. vytváření příznivé výsledkové situace a kontaktu s vyslychaným,
2. analýza výpovědi v průběhu výsledku,
3. pomoc vyslychanému odstranit nedostatky,
4. působení na vyslychaného, aby nevypovídal lživě. [KBV:158]

1) **Vytváření příznivé výsledkové situace a kontaktu s vyslychaným**

Cílem tvorby vhodné atmosféry je podpora komunikace mezi vyslychaným a vyslychajícím, vzbuzení jeho důvěry objektivním, věcným, korektním a klidným přístupem. Je utvářena již v počáteční fázi způsobem předvolání, zjištěním osobních údajů, představením se vyslychajícího, seznámením s předmětem výsledku ap. Je žádoucí začít výslech vhodným tématem, např. o osobě vyslychaného, o jeho rodině, zájmech ap. Tvorba atmosféry je plně v rukou vyslychajícího, který v ní sehrává klíčovou roli.

2) **Analýza výpovědi v průběhu výsledku**

Je prováděna po celý výslech od jeho počátku. Vyslychající analyzuje

obsah výpovědi a všechny okolnosti ji doprovázející s tím, že se snaží zjistit momentální postoje vyslychaného, zda vypovídá pravdivě, úplně a přesně či nikoliv, zda nejsou ve výpovědi rozpory či nezodpovězená místa, a vlastní hodnocení osobnosti vyslychaného včetně jeho schopností věrohodně vypovídat.

3) Pomoc vyslychanému odstranit nedostatky

V nutných případech (zejména v okamžiku, kdy vyslychaný chce pravdivě a úplně vypovídat, ale nemůže se rozpomenout), může vyslychající použít některý z psychologických prostředků ovlivňování vyslychaného k podpoře jeho paměťových funkcí, jak jsme již v této práci popsali (viz. kapitola 2.3 „Psychologie výslechu“ a následující).

4) Působení na vyslychaného, aby nevypovídal lživě

Se lživou výpovědí se setkáváme u obviněných, ale i svědků. Zákon připouští pouze přesvědčování vyslychaného, aby vypovídal pravdivě. Opět je třeba zdůraznit pečlivou přípravu a precizní analýzu již známých skutečností, které lze při výslechu využít k argumentaci proti lživým údajům obsaženým ve výpovědi.

Stručně lze připomenout několik principů, jimiž by se měl vyslychající řídit při snaze získat pravdivou výpověď: odhalení příčin lží, podpora kladných vlastností vyslychaného, využití vnitřních rozporů jeho výpovědi nebo rozporů s ostatními zjištěními či důkazy, způsob předkládání důkazů (předkládání důkazů vzrůstající síly, předložení rozhodujícího důkazu, předložení celého souboru důkazů), v některých případech udržování emotivního napětí výslechové situace (vyslychaný čeká, že lež bude odhalena, ač se snaží vyhnout trestu) ap.

V případech, kdy předchozí šetření a výslechy nevedly k odstranění rozporů a jeví se to vhodné, lze provést konfrontaci jako další způsob ovlivnění vyslychaného k pravdivé výpovědi (např. stojí-li proti sobě dvě výpovědi). *Konfrontací* ve smyslu § 94 trestního řádu je myšlen úkon, kdy jsou tváří v tvář

postavení proti sobě obviněný a svědek (příp. další spoluobviněný) v situaci, že jejich výpovědi v závažných okolnostech nesouhlasí a rozpor nelze jinak vyjasnit. Takto postavené osoby si mohou s povolením vyslyšejícího klást navzájem otázky nebo odpovídají na jeho otázky.

3.4 Taktika přístupu k výsledku prvopachatelů a recidivistů u majetkové trestné činnosti

3.4.1 Přístup k prvopachateli

Kriminalita je závažný sociálně patologický jev dotýkající se celé společnosti. Provází lidstvo v celých jeho dějinách. Smyslem této práce není podrobně se zabývat příčinami vzniku sociálně patologických jevů a jejich podrobná analýza. Existuje mnoho kriminologických teorií zabývajících se otázkami kriminality a snažících se popsat důvody, pro které opouštějí jednotliví lidé nebo skupiny obecně dohodnuté sociální normy. Na okraj však zmiňme aspoň některé základní myšlenky ve vztahu k našemu problému, tj. jak přistupovat k výsledku těchto dosud nevyšetřovaných osob.

Právo, jakožto minimum morálky, reguluje ty delikty, které jdou za rámec tolerovaný společností a které jsou vymezeny trestně právními předpisy. V České republice je to zejména trestní zákon č. 40/1961 Sb. Jedna z otázek, kterou si každý kriminalista při vyšetřování prvopachatele klade, je: Jaké okolnosti hrály rozhodující roli v rozhodnutí jednotlivce vstoupit na „šikmou plochu“?

Z hlediska našeho práva smí být jedinec trestně sankcionován po dovršení 15 roku věku. Obecně se má za to, že v tomto věku je již psychický a rozumový vývoj jedince na takovém stupni, že je schopen rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost a pochopit účel a smysl trestu. Otázka, do jaké míry se toto pravidlo uplatňuje u nižší věkové kategorie, resp. kde tato kategorie z hlediska věku začíná, je diskutabilní. Zcela nepochybně zde hraje roli individuální rozvoj osobnosti jedince (včetně případných patologií či poruch), působení rodiny a výchovného prostředí, kultura a obecné společenské klima.

3.4.1.1 Taktika výslechu nezletilců do 14 let věku

Základní osobnostní rysy jedince jsou utvořeny kolem 7. roku dítěte. Zejména je utvořen vztah k blízkým osobám, k okolí, rozvíjí se citová oblast, návyky zdrženlivosti, utváření pozitivních sociálních vztahů a jejich udržení, jsou položeny základy hodnotového systému ap. Právě zde jsou ve většině případů vybudovány základy pro budoucí cestu jedince životem. Drobné delikty tohoto věku lze přisuzovat k hledání a utváření vzorců chování ve zcela standardních životních situacích a nejsou záměrným porušováním sociálních norem. Děti **do 7 let věku** jsou ve většině případů spíše obětí než pachatelem kriminálního jednání.

V **dalším období (do cca 12 let věku)** je osobnost nadále rozvíjena zejména skrze školu, postupně vzrůstá význam vrstevnické skupiny. Dítě si osvojuje sociální návyky, prohlubuje si dovednosti v oblasti komunikace a sociální interakce, přijímá pozitivní (ale i negativní) vzory okolí, je sugestibilní. V této fázi již může být dítě zneužíváno i k trestné činnosti, jak dokazují četné případy zejména u skupin obyvatelstva programově orientovaných na trestnou činnost. Rozhodující měrou zde zasahuje vliv rodiny. Výchova vedená záměrně k páčání trestné činnosti, kde je dítě prostředkem k dosažení patologického cíle rodičů nebo blízkých a výchovu ovlivňujících osob dítěte, nastavuje jeho veškerou sociální orientaci, vztah k okolí, k hodnotám (včetně jejich hierarchii) a v podstatě předurčuje jeho negativní životní dráhu. Jako vysoce rizikové se jeví nedostatečné plnění výchovné funkce rodiny zejména v rodinách neúplných, se špatnými příklady rodičů (alkoholismus, kriminalita, promiskuita), s nezpůsobilými rodiči k výchově dětí (díky přítomnosti např. psychopatie, mentálního deficitu, poruše afektů ap.). Nepřehlédnutelným faktem je i týrání a zneužívání dětí. U většiny delikventů po 10. roku věku je přiměřeně rozvinuta vědomost o hranicích běžných sociálních a právních norem. Samotné trestné činnosti, pokud k ní není přímo pobízen vychovatelem, předchází konfliktní, někdy nesnesitelná rodinná

atmosféra zakončovaná útěky z domova, toulkami, záškoláctvím, nuda, občas i parta ap. Začínají zde nezřídká experimenty s nikotinem, alkoholem, ale i drogami. Krádežemi si dítě většinou opatřuje předměty, které jsou z různých důvodů pro něho v rodině nedosažitelné a „nabízející se“ v jeho okolí, kde je lze relativně „lehce“ získat např. krádeží.

Z praxe znám případ nezletilého S.B., rómského chlapce z rodiny s průměrným, na tu dobu obvyklým sociálním zázemím, který se od 11 let začal dopouštět krádeží vloupáním do rekreačních a rodinných domů. Krádeže byly prováděny na jeho věk značně kvalifikovaným způsobem, snažil se vždy maskovat místo narušení objektu a oddálit dobu objevení krádeže (což není pro tento věk obvyklé). Na místě činu se choval poměrně „slušně“, odcizoval šperky a finanční hotovost. Ostatních cenných předmětů, např. elektroniky, si nevšímal. Stopy prakticky nezanechal. V počátku vyšetřování vše nasvědčovalo pro dospělého zkušeného pachatele, avšak nezvyklé bylo, že se v řadě případů k odcizeným penězům a šperkům ztratila drobná hračka (autičko, dětská pistolka ap.). Na základě toho byla jako jedna z verzí vyšetřování stanovena hypotéza, že se krádeží dopouští dítě. Posléze byl vytipován S.B., který měl v té době problémy s chováním v základní škole. (kde mj. dosahoval výtečných výsledků). Při výslechu na svůj věk s obdivuhodnou zarputilostí zapíral a k činu se doznával až po několika hodinách. Pohrůžka trestem od rodičů jej nechávala naprosto klidným. Díky okolnostem, že se i později při obdobných krádežích vždy „podepsal“ odcizením drobnosti dětského charakteru, byl v následujících dvou letech několikrát dopaden pro stejnou trestnou činnost. Scénář výslechu se vždy opakoval, odcizené věci se nikdy nenašly. Bylo nepochybné, že je ke krádežím naváděn dospělou osobou (např. vzhledem k předmětu zájmu krádeží), později, již v dospělosti neformálně přiznal, že jej posílali krást rodiče. Nikdy to ale při výslechu neuvedl. Dnes šestadvacetiletý muž má za sebou kariéru recidivisty, který vykonal trest v souhrnné délce skoro osm let, posledních pět let za loupežné přepadení s těžkým zraněním poškozeného. Zcela zjevně se zde projevil zhoubný výchovný vliv rodiny jinak intelektově dobře vybaveného a nadaného chlapce, jehož dosavadní životní pouť je provázena stále se opakujícími kriminálními delikty. Ve stejném duchu byli vychováni i jeho dva starší bratři, dnes rovněž recidivisté s bohatou kriminální kariérou.

Před samotným výslechem, jako ostatně vždy, je nutno opatřit veškeré dostupné informace o vyšetřovaném nezletilci z pohledu jeho rodinné a sociální anamnézy, výchovného prostředí, školního prospěchu, případně zdravotní dokumentace (je-li to účelné). Zejména odborný výchovný personál škol, výchovných ústavů, sociální pracovník ap., nám může poskytnout důležité informace o osobnosti a chování nezletilce, o jeho zájmech, koníčcích ap., neboť těmito informacemi policie zpravidla u prvopachatele nedisponuje. Ze zjištěného lze dále utvářet taktiku dalšího vyšetřování (např. odhadnout motivaci dítěte, dokumentovat okolnosti svědčící pro dospělého spolupachatele ap.).

Podezřelý nezletilec je vyslýchán zpravidla v neúředních místnostech

policie (škola ap.) vždy za přítomnosti pracovníka sociálně právní ochrany dítěte, popř. pedagogického personálu ap. Přítomnost rodiče je v řadě případů z taktického hlediska s ohledem na výše řečené nevhodná, byť ji dle trestního řádu nelze odmítnout, navíc o výsledku musí být rodič nezletilce předem informován. Postup policie musí co nejvíce šetřit psychiku vyšetřovaného. O psychologii výsledku již bylo pojednáno, z hlediska policejní praxe není obtížný, avšak je vhodné připomenout pozorování a hodnocení zejména neverbálních projevů vyslýchaného dítěte. Např. z projevů lítosti nad činem lze usuzovat nad opravdovostí, upřímností a úplností doznání, byť si ještě neuvědomuje důsledky protiprávního jednání. Vždy je nutno přistupovat k vyslýchanému individuálně z hlediska dosaženého stupně mentálního, intelektového, sociálního a tělesného vývoje. Nezbytnou podmínkou je trpělivý přístup vyslychajícího a navození vhodné atmosféry.

Nezletilci mají sklony k fantazírování. Mohou doplnit skutečnou událost smyšlenkou a vytrvale takto zkreslenou výpověď opakovat. Kromě toho děti snadno podléhají sugesci a mohou reprodukovat to, co samy někde od někoho slyšely, a přesto tvrdí, že to viděly nebo slyšely samy. Jestliže nezletilec při výsledku přesně zopakuje svou dřívější výpověď, je třeba prověřit, zda ho tomu nenaučila některá ze zainteresovaných osob. [VAS: 283]

Pubertální věk (cca 12 až 14 let) s sebou přináší zejména další intelektový růst organismu dítěte, rozvíjí se logické myšlení, schopnost abstrakce. Z naznačeného vyplývá, že dítě je schopno nad svým jednáním a chováním stále více uvažovat, začíná je více promýšlet. Ještě více se odpoutává od rodiny, začíná vzdorovat autoritám, stále více inklinuje k vrstevnické skupině. Negativní sociální vlivy (např. asociální jedinci, závadové party, nefunkční nebo špatně fungující rodina) se zrcadlí v nežádoucím chování dítěte projevujícím se odmítáním, špatným školním prospěchem, záškoláctvím, šikanou, začínajícím návykem na cigarety, alkohol, leckdy i drogy, drobnými krádežemi charakteru pouliční kriminality

ap. Více jsou ohroženy děti žijící ve velkých městských aglomeracích.

Z pohledu výslechové praxe je základem výslechu opět důkladná příprava zaměřená na podrobná zjištění o rodinném a sociálním zázemí, o prospěchu a školním chování, o mimoškolních aktivitách a zájmech, o pověsti v bydlišti. Z těchto informací lze „vyčíst“, jak intelektově a tělesně vyspělého, osobnostně založeného a příp. výchovně narušeného jedince před sebou máme, jak je vnímáno a posuzováno okolím jeho chování, odhadovat další případný kriminální vývoj ap. K výslechu přistupujeme s vědomím individuality každého vyslýchaného. Dítě je již schopno vymýšlet různé historky, je schopno účelově lhát, argumentovat proti předkládaným důkazům nebo k nim dávat svoje vysvětlení. V některých případech je poučeno o tom, jak se má ve výslechové situaci chovat (např. v případě part je věková hranice pod 15 let „předností“, neboť jim zaručuje beztrestnost, pro kterou je straší vrstevníci nebo dospělí využívají ke krádežím v obchodech, při kapesních krádežích ap.). Z tohoto hlediska je výslech náročnější, případný neúspěch pachatele utvrzuje v pocitu beztrestnosti (a naopak), získává osobní zkušenost s prací policie, utváří si názor na „neodvratnost trestu“ po každém deliktu a získává zkušenost o průběhu jednání s policií, kterou měl do té doby pouze zprostředkovanou „řečmi“ okolí, z filmů, z fantazie. Výslech bývá konán zpravidla v pedagogických zařízeních za povinné účasti sociálního pracovníka, pedagoga, popřípadě psychologa (je-li to potřebné). Opět je důležité zdůraznit naprostou nezbytnost vytvoření atmosféry důvěry mezi vyslýchajícím a vyslýchaným, mnohé lze odvodit z výraznějších neverbálních projevů.

3.4.1.2 Taktika výslechu mladistvých pachatelů ve věku 15 – 17 let

Hranice 15 let je zlomovým bodem v životě každého jedince u nás. Dosažením tohoto věku se stává z pohledu trestních předpisů plně trestně odpovědným, byť samotné ukládání trestů má svá specifika zohledňující tuto životní etapu. V probíhající osamotňování se jedinec ocitá v odlišném školním prostředí, než na které byl dosud zvyklý. Potkává se se směsicí různých názorů, které do té doby v jeho okolí nezaznívaly, zmenšuje se vliv rodičů

(více vyučovacích hodin, ztráta času dojížděním, internátní způsob ubytování ap.). Začínají zde mnohdy probíhat první sexuální kontakty, nastupuje snaha odlišit se od okolí, formují se první názory na svět a společnost. K prvním krádežím mohou vést snahy ke konzumu reklamou nabízených „samozřejmostí“, dosažení na „status symboly“ svého okolí zejména u sociálně slabších jedinců. Často může jít o neblahý důsledek generačních konfliktů s rodiči, vychovateli, o zanedbávané volnočasové aktivity (dítě se nudí). Nemalou úlohu hrají vrstevnické party, různé „příležitosti“, negativní vzory (film, televize), pokřivený hodnotový systém, malá životní zkušenost, ap. (na druhé straně právě ona snaha „být již dospělý za každou cenu“).

Výslechu opět předchází jako vždy důkladná příprava, přičemž motivace k trestné činnosti je důležitým vodítkem při postupu vyšetřování. Nutný je diferencovaný přístup k jednotlivcům dle jejich aktuální vyspělosti a zralosti. V průběhu výslechu by měly být zjišťovány jeho osobní postoje k předmětné věci, názory na jeho životní situaci, školu, společnost kamarády ap., z kterých lze dovozovat úroveň jeho osobnostního rozvoje. Jelikož zde hovoříme o prvopachatelích, předpokládáme, že nebývá obeznámen s metodami práce policie. Přesto nelze výslech podcenit (zejména ne u středoškolské mládeže, kde jsou někteří jedinci schopni velmi kvalifikované trestné činnosti včetně jejího zastírání). Většinou si v tomto věku pachatelé již uvědomují fakt své trestní odpovědnosti. Vždy je nutno si též klást otázku následků pro pachatele (např. vyloučení ze školní docházky ap.), z čehož lze rovněž usuzovat na předpokládané chování vyslýchaného.

Výslech je vhodné provést v úřední místnosti policie, opět za povinné přítomnosti orgánu sociální a právní ochrany dítěte, popř. pedagoga, psychologa. Vyslýchaný by měl mít možnost odhadnout vážnost situace, navíc by stres z toho plynoucí měl být jedním z odstrašujících faktorů před pácháním další trestné činnosti. Nesmí být ale stupňován do té míry, že brání rozvoji důvěry ve vyslýchajícího a samotné komunikaci. Účinné bývají morální apely, poučení o polehčujících okolnostech, o obvyklých postupech soudu a o možnosti podmíněčného zastavení trestního stíhání (zejména tam, kde

nejdou zjišťovány výrazné rodinné a výchovné problémy). Vhodné je uvolnění celkové atmosféry v okamžiku, kdy se mladistvý přizná (lépe se mu spontánně a uvolněně vypovídá). Celkové jednání s mladistvým by mělo probíhat s respektem jeho osoby, bez tykání (nejdou-li zde osobní vazby mezi vyslychajícím a vyslychaným), přezírání, ponižování „nízkostí věku“ ap. Neverbální projevy bývají výrazné (např. těkání očima, pocení, zajímavost řeči, pláč, celkový neklid). V této kategorii se již ale také setkáváme s osobami s jasně vyprofilovanými poruchami chování a rozvíjejícími se poruchami osobnosti, kde nezbyvá k nim přistupovat jako k „dospělým pachatelům“ (většinou se ale nejedná již o prvopachatele, mají již řadu konfliktů za sebou).

Dva studenti 3. ročníku gymnázia dosahující školního prospěchu v pásmu lepšího průměru byli usvědčeni ze série 30 krádeží vloupáním do motorových vozidel. Zcizovali hlavně autorádia a doklady. Při výslechu oba několik hodin setrvali na vykonstruovaném příběhu, který měli předem domluvený. Díky drobným rozporům se však podařilo jejich výpověď v některých bodech zpochybnit, což vedlo posléze k jejich přiznání. Oba pocházeli z dobře situovaných a „bezproblémových“ rodin (alespoň jeden z rodičů měl vysokoškolské vzdělání). Jejich měsíční kapesné té době činilo 1.500,- Kč. Zajímavý byl motiv jejich činu. Oba shodně uvedli, že krádeže prováděli jako „adrenalinový sport“. Nejvíce je vzrušovalo napětí, které prožívali před a během krádeže. Odcizené věci se takřka všechny našly v kůlně rekreační chaty rodiny jednoho z pachatelů, kam je odnášeli a schovávali. Trestnou činnost urputně zapírali z obav před následky (zejména ve škole).

3.4.1.3 Taktika výslechu pachatelů ve věku 18 let a více

Věk 18 let je další významný zlom v životě. Z pohledu našeho práva jde o dosažení plné trestní odpovědnosti. V soudní praxi je však ještě zohledňován dosud neukončeným morálním vývojem, sociální nezralostí, malými životními zkušenostmi a dosud rozdílnými tělesnými zvláštnostmi jedinců tohoto věku. Důvodem trestné činnosti bývá krom již popsaného v předchozích věkových kategoriích nemožnost uplatnění se po skončení školy, ale též sociální status daný jeho společenskou rolí, který mu neumožňuje dosáhnout konzumu nabízeného reklamou, někdy neschopnost samostatného života bez ekonomické ochrany rodiny, tlak partnera nebo okolí v oblasti získávání ekonomických statků ap. Důvodů, pro které lidé páchají trestnou činností, by se našlo nepřehledné množství a není smyslem této práce se jimi podrobně zabývat. Vyslychající ovšem vždy musí zjišťovat motiv, který

mu mnohé napoví (a minimálně určí taktiku dalšího postupu).

Hlavní zásady přípravy výslechu byly již řečeny a platí pro každý výslech. U prvopachatelů tohoto věku lze ještě v motivech občas spatřit hledání své vlastní cesty, experimenty s alkoholem, drogami, neúspěšné hledání vhodné sociální skupiny k vlastní seberealizaci. Vyšetřování by vyslýchanému mělo naznačit východisko a již v této fázi dát prvopachateli vidinu perspektivní budoucnosti. Nemělo by vzbuzovat dojem, že „vše končí a je z tebe kriminálník“. To platí obzvláště se zvyšujícím se věkem podezřelého prvopachatele. Motivy k trestné činnosti jsou ještě více individuální. Většinou jde o výrazný životní zlom v dosavadní „bez kriminální“ existenci jedince. Lidé ve starším věku jsou již osobnostně vyprofilovaní, mají odpovídající sociální zkušenosti a zahájení kriminální kariéry je většinou odrazem jejich tíživé situace, na kterou reagují neadekvátním způsobem (např. alkoholizmem a následnou ztrátou zaměstnání, rozpadem rodiny ap.). Díky okolnosti, že není dosud sociálně stigmatizován v důsledku role kriminálního, bývají účinné i morální apely. Ve většině případů se vyslýchaný přiznáním uvolňuje a poté zcela spontánně spolupracuje s vyšetřujícími orgány. Ve výslechové situaci se ocitá poprvé, jeho neverbální projevy jsou spontánním projevem psychického rozpoložení v okamžiku výslechu a nebývají úspěšně zastírány (jsou většinou mnohem lépe čitelné).

3.4.2 Přístup a taktika výslechu recidivisty

Vycházíme-li z předpokladu, že recidivistou je osoba s vícečetnou zkušeností v oblasti konfliktu se zákonem stanovenými normami, pro který byl vícekrát vyšetřován a opakovaně odsouzen, nutně jeho trestná činnost prochází vývojem. V počátku páchá delikty způsobem, který skýtá možnosti relativně „snadného“ způsobu odhalení a následného potrestání. Opakující se zkušenosti s orgány činnými v trestním řízení získává recidivista osobní poznatky o způsobu vyšetřování, o postupech dokazování policie a soudu, o celkové atmosféře styku s orgány činnými v trestním řízení, o zúčastněných státních orgánech (policisté, státní zástupci, soudci ap.). Ve většině případů se učí

z vlastních chyb a v další kriminální kariéře pokračuje s vyšší „kvalifikací“. V jednání s orgány policie a justice je psychicky odolnější, bývá vybaven právními (zejména v oblasti osobních práv a výše trestu) a kriminalistickými (oblast dokazování) znalostmi, které hojně využívá k zastírání své trestné činnosti, k její bagatelizaci, k zmenšování významu svého podílu na trestné činnosti, k matení a ovlivňování vyšetřujících ap. Dokáže se přetvařovat a mnohdy úspěšně vědomě kontroluje aktuální vnější projevy svého prožívání. Zejména neverbální projev je mnohem obtížněji „čitelný“. Jeho zkušenost s vězeňským prostředím a sociální stigmatizace v důsledku nálepky „kriminálního“ jej činí netečným vůči morálním apelům (vězení je pro něho nepříjemnou, ale snesitelnou újmou). Díky zkušenosti dovede odhadovat a mnohdy i ovlivňovat osobu vyslyšajícího. Z předchozích zkušeností pro něho není trestní proces neznámým a o to více stresujícím psychologickým faktorem.

U recidivistů nelze rovněž pominout oblast poruch osobnosti, jejichž projevy mohou být pro dostatečně neinformovaného vyslyšajícího naprosto nelogické, nepřijatelné a zcela mylně vykládané (nedostatek empatie, neschopnost prožívat radost, citová plochost, radost z utrpení jiného ap.). V jejich důsledku může vyslyšající reagovat naprosto neadekvátně situaci a osobě vyslychaného (neplodná argumentace či diskuze o motivech, nemístná empatie k osudu vyslychaného, nálepkování, zaslepený odsudek vyslychaného ap.).

Výslech recidivisty je velmi složitým procesem v rámci vyšetřování a jeho výsledek je těžko předvídatelný. Řídí se veškerými již zmíněnými zásadami, navíc je rozhodujícím způsobem ovlivněn osobním přístupem vyslyšajícího. V počátku jde o vzájemné „otūkávání“, kdy se vyslychaný snaží zjistit, jaké okolnosti jsou policii o jeho trestné činnosti známy. V rámci přípravy výslechu je proto nutné zvážit vhodný způsob předkládání důkazů a informací s vědomím, že nevhodně „utroušená“ nebo ukvapená poznámka může zmařit celý průběh výslechu. Navození vhodné atmosféry, osobní přístup vyslyšajícího, jeho mnohdy dlouholetá zkušenost s vyslychaným, vhodný

způsob komunikace ap. jsou předpokladem pro „důstojné přiznání“ recidivisty. Vyslychající by měl mít i na paměti, že vlastní kriminální činnost je mnohdy osobním životním vrcholem recidivisty, kterého se mu nedostalo v běžném životě a na kterém si nezřídka zakládá. Zejména ve starším věku se mnozí snaží o navázání osobního kontaktu se „svým policistou“ (jenom jemu jsou ochotni se přiznat), čímž se snaží získat určitou sociální pozici i ve „světe mimo vězení, kde nic neznamení“. Je nutno se připravit na počáteční obranné mechanismy, kterými odmítají komunikaci s vyslychajícím. Proto z jejich strany padají výzvy ve stylu „tak mi to dokažte“ „odvezte mne na vazbu“ ap. Za pošetilost lze považovat případné úvahy vyslychajícího o přiznání se recidivisty bez dostatečně průkazných informací, naháněním hrůzy z vyšetřování a vězení ap. Vždy je nanejvýš nutný trpělivý individuální přístup kriminalisty s dostatečným nadhledem oproštěným od osobní záště k vyslychanému, ješitné snahy případ „sám objasnit“. Vyslychající se nesmí „pást“ na jeho přiznání a ukazovat zřetelně radost z tohoto okamžiku před vyslychaným.

Není možné sestavit obecný výslechový návod. Jeden recidivista se může v rámci své kriminální kariéry chovat při jednotlivých výsleších různým, a někdy naprosto nečekaným způsobem. Jeden konkrétní způsob výslechu může vést ke zcela protichůdným výsledkům a toho si musí být kriminalista vědom.

Výslech musí navodit atmosféru a vymezit prostor zejména pro důstojné přiznání podezřelého (obviněného). Není úkolem policie vyslychaného trestat, nýbrž zjišťovat a dokumentovat objektivní stav trestní věci a pachatele odevzdat do „rukou spravedlnosti“, tedy soudu, jakožto jediné instituci rozhodující o vině či nevině!

4 VLASTNÍ VÝZKUM

4.1 Úvod

Samotný výzkum byl zaměřen na hledání rozdílů v neverbálních projevech při výslechové komunikaci s prvopachateli a recidivisty, kteří se dopustili majetkové trestné činnosti, a jejich využití v hodnocení hodnověrnosti výpovědi.

Cílem bylo potvrzení či vyvrácení tvrzení, že jsou neverbální projevy recidivisty při výslechu méně výrazné než u prvopachatele a porovnání výsledků stejného výzkumu provedeného v podmínkách Okresního ředitelství Policie ČR v Litoměřicích (publikovaných v bakalářské práci Dalibora Mikuleny [MIK]) s výsledky získanými v rámci Okresního ředitelství Policie ČR v Jablonci nad Nisou.

Výzkum byl prováděn totožným způsobem jako výzkum Mikuleny. [MIK:40-57] Pro zachování možnosti jejich srovnání byla zachována stejná kritéria, pracovní hypotéza, charakteristika zkoumaného vzorku včetně metodologie výzkumu, způsobu interpretace a posuzování získaných dat. V práci jsou uváděny jednotlivé hodnoty původního výzkumu v Litoměřicích a hodnoty získané dalším výzkumem v Jablonci nad Nisou, včetně shodného označení kapitol, tabulek ap.

4.2 Pracovní hypotéza

„Domníváme se, že neverbální projev vyslychaných recidivistů je méně výrazný než u prvopachatelů“. [MIK: 40]

4.3 Metoda výzkumu

Výzkum byl prováděn pozorováním, tedy „nejstarší psychologickou metodou založenou na sledování jedinců; je vždy výběrové, zaměřené na určité činnosti jedinců, příp. okolnosti těchto činností; je vždy subjektivní, tedy ovlivněno pozorovatelem, jeho postoji, pozorností aj., proto objektivita docilovaná větším počtem nezávislých pozorovatelů, příp. posuzovatelů

videozáznamu, přesně stanoveným plánem, kritérii, sledem a průběhem pozorování.“ [HRL:446]

V našem případě bylo použito *záměrné pozorování* neverbálních projevů vyslychaných osob, které byly pozorovateli zaznamenávány podle předem stanovených kritérií (viz. příloha č. 1).

4.4 Podmínky výzkumu

Jednotlivá pozorování byla prováděna v kancelářích služby kriminální policie a vyšetřování – oddělení obecné kriminality na Okresním ředitelství Policie ČR v Jablonci nad Nisou, které jsou stejně jako na OŘ PČR Litoměřice užívány coby pracovní kanceláře. Jsou zde mj. prováděny i výslechy. Speciální výslechová místnost nebyla v době výzkumu na policejním ředitelství v Jablonci nad Nisou k dispozici.

Vzorek pachatelů byl zkoumán v období šesti měsíců (od července 2002 do ledna 2003). Vlastní pozorování provádělo shodně jako u Mikulenky šest kriminalistů specializovaných na odhalování a objasňování majetkové trestné činnosti. Všichni byli ve stáří více jak 30 let, tři s více jak patnáctiletou, dva se sedmiletou a jeden s pětiletou výslechovou praxí u kriminální policie. Smyslem tohoto výběru bylo zajištění kvalitních a zkušených pozorovatelů a zachování objektivitu výzkumu.

4.5 Popis a charakteristika zkoumaného vzorku

a) Charakteristika zkoumaného vzorku

V rámci výzkumu nebyly vzhledem k místním podmínkám pozorovány shodné počty vyslychaných jako v Litoměřicích. Bylo zkoumáno 24 pachatelů majetkové trestné činnosti, kteří vyhovovali Mikulenkou stanoveným kritériím. Jednalo se o muže ve věku od 18 do 57 let. V průběhu výzkumu nebyla vyslychána žádná žena splňující zadaná kritéria. Všem vyslychaným byla prokázána trestná činnost.

Pro zachování objektivitu byli vyloučeni všichni toxikomané, jejichž

neverbální projevy v důsledku intoxikace omamnou látkou bývají odlišné. Dále byli vyloučeni . cizinci (vyjma občanů Slovenské republiky), u kterých nelze hodnověrně zmapovat jejich případnou kriminální minulost. U prvopachatelů bylo posuzováno výrazně méně osob než v Litoměřicích, neboť v pozorovaném období nebyli pro výzkum vyhovující k dispozici (mezi prvopachateli bylo značné procento toxikomanů začínajících svoji kriminální kariéru mj. z důvodů obstarání si drogy ap.)

b) Popis zkoumaného vzorku

V jednotlivých tabulkách jsou uvedeny základní údaje o vzorku zkoumaných osob. Nejprve jsou uváděny údaje získané výzkumem na OŘ PČR Jablonec nad Nisou (označen JN) a pro srovnání jsou také uvedeny údaje z výzkumu provedeného na OŘ PČR Litoměřice (označené LT).

Počet zkoumaných recidivistů a prvopachatelů

Tabulka č. 1

	Recidivisté		Prvopachatelé	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
JN	18	0	6	0
LT	21	0	14	1

V tabulce č. 1 jsou uvedeny počty zkoumaných osob rozdělených na recidivisty a prvopachatele v rámci obou výzkumů. Pod JN je označován počet vyslychaných na OŘ PČR Jablonec nad Nisou a pod LT jsou uváděny počty vyslychaných v rámci původního výzkumu na OŘ PČR Litoměřice.

Průměrný věk zkoumaných pachatelů

Tabulka č. 2

	Recidivisté	Prvopachatelé
JN	35	20
LT	32	22

Průměrný věk u zkoumaného vzorku recidivistů (35 let) byl podstatně vyšší než u prvopachatelů (20 let), byť i v této skupině byli zkoumáni tři recidivisté ve věku 19 a 20 let, kteří se poprvé dostali do vězení již před 18. rokem věku (jako mladiství).“v Tabulce č. 2 jsou uvedeny údaje o průměrném věku pozorovaných.

Místa trvalých pobytů recidivistů (dle okresů)

Tabulka č. 3

Recidivisté				
JN	Jablonec n.N.	Liberec	Semily	Prešov (SR)
	12	3	2	1
LT	okres Litoměřice	okres Chomutov	Okres Česká Lípa	
	19	1	1	

Z tabulky č. 3 vyplývá, že většina recidivistů pocházela z okresu Jablonec nad Nisou, přičemž trestnou činnost páchali zejména v jim dobře známých místech okresu, což je ostatně patrné i u litoměřického výzkumu. I ostatní měli k Jablonecku nějaký vztah (např. příbuzní, známí ap.).

Místa trvalých pobytů prvopachatelů (dle okresů)

Tabulka č. 4

Prvopachatelé		
JN	Jablonec n.N.	5
	Semily	1
LT	Litoměřice	
	15	

Rovněž prvopachatelé pocházeli, až na jeden případ, z Jablonce nad Nisou, jak je patrné z tabulky č. 4. Prvopachatel ze Semilsku má k okresu Jablonec nad Nisou úzký vztah a často jej navštěvuje, takže je stejně jako ostatní prvopachatelé dobře obeznámen s místními podmínkami. Trestné činnosti se všichni dopustili v okrese Jablonec nad Nisou.

Přehled právních kvalifikací trestných činů, které byly předmětem výsledku (dle trestního zákona)

Tabulka č. 5

Právní kvalifikace trestného činu	Recidivisté		Prvopachatelé	
	JN	LT	JN	LT
krádež / porušování domovní svobody	18/12	21/9	6/1	13/3
zpronevěra	0	0	0	1
podvod	6	0	0	0
podílnictví	0	0	1	0
neoprávněné užívání cizí věci	1	0	1	1

Tabulka č. 5 uvádí přehled trestných činů, pro které byli zkoumané osoby vyslýchány a které byly zahrnuty ve výzkumu v Litoměřicích.

Většina recidivistů byla souběžně vyšetřována pro více trestných činů, všichni pro krádež (zejména vloupáním). Při krádežích vloupáním do obytných

domů, bytů a rekreačních chat byli souběžně stíháni i pro trestný čin porušování domovní svobody (proto je zde, ač jde o trestný čin proti svobodě, uváděn). U podvodů šlo o různé formy úvěrových podvodů spojených s půjčkou peněžních ústavů k pořízení elektroniky a byly páhány souběžně s krádežemi. Neoprávněné užívání cizí věci se vztahovalo ke krádeži osobního motorového vozidla, které bylo užito k páchání další majetkové trestné činnosti.

U prvopachatelů šlo vždy zejména o prosté krádeže odložených věcí nebo o krádeže vloupáním do motorových vozidel. V jednom případě prováděl prvopachatel spolu s recidivistou krádeže vloupáním do rekreačních objektů, v dalším se mj. zúčastnil krádeže motorového vozidla a v jednom případě skupoval odcizené věci ač věděl, že pocházejí z krádeží.

4.6 Interpretace výsledků

Údaje v následujících tabulkách č. 6 až č. 17 popisují výsledky jednotlivých složek neverbálních projevů ve výslechové situaci zkoumaných pozorováním v Jablonci nad Nisou a Litoměřicích včetně procentuálního vyjádření pozorovaných výsledků. Stejně jako u Mikulenky bylo toto procentuální vyjádření zaokrouhleno s přesností na celé číslo.

1. Mimika

Tabulka č. 6

Emocionální stav	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. smích	-	-	-	-	-	-	-	-
2. překvapení	1	6	-	-	1	17	6	40
3. spokojenost	-	-	-	-	-	-	-	-
4. zájem	-	-	2	10	-	-	-	-
5. očekávání	6	33	5	24	1	17	-	-
6. strách	2	11	3	14	3	50	5	33
7. zloba	1	6	3	14	-	-	-	-
8. nezájem	1	6	2	10	-	-	-	-
9. apatie	-	-	-	-	-	-	-	-
10. smutek	-	-	-	-	-	-	-	-
11. pohrdání	2	11	2	10	-	-	1	7
12. pláč	-	-	-	-	1	17	2	13
13. lhostejnost	5	28	4	19	-	-	1	7

V tabulce č. 6 jsou zaznamenány mimické projevy u vyslychaných,

kteře tvořily charakteristickou dominantu v průběhu výsledku. Z výsledků je zřejmé, že stejně jako v Litoměřicích, i v Jablonci nad Nisou byla pozorována škála mimických projevů u recidivistů mnohem širší, než u prvopachatelů. Shodně zde převládalo očekávání a lhostejnost (v Jablonci nad Nisou výrazněji očekávání - 39% než v Litoměřicích - 24%).

U prvopachatelů nebyla s recidivisty zjištěna žádná významná shoda vyjma strachu, který je zde procentuálně zastoupen podstatně více. Strach byl v Jablonci nad Nisou u prvopachatelů naprosto dominující (50%), což značně převyšuje výsledek v Litoměřicích (33%), kde však byl také celkem výrazně zastoupen. Projevoval se zejména roztěkanými, nejistými až bezmocnými pohledy, nejistou chůzí, nejistými pohyby končetin a celkovým neklidem patrným zejména při přiblížení se vyslychajícího, častým polykáním zejména v kritických částech výsledku. V oblasti verbální bylo charakteristické chvění hlasu, tichá mluva a později vyjadřované obavy z průběhu vyšetřování a následků. Nejvýrazněji se projevoval v počátku výsledku a těsně před učiněným doznáním. Po následném uvolnění atmosféry a emocionálního napětí výrazně ustoupil, což se projevilo celkovým uklidněním vyslychaných prvopachatelů.

Vyhodnocení obecné dimenze aktuálního psychického stavu

Tabulka č. 7

Emocionální stav	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
pravý	12	66	14	67	5	83	10	67
předstíraný	6	33	7	33	1	17	56	33

Tabulka č. 7 zobrazuje jedno z kritérií hodnocení mimických projevů vyslychaných, kterým bylo stanovení jejich věrohodnosti. Procentuální

porovnání v hodnocení jejich pravosti, popřípadě předstírání, bylo u recidivistů takřka shodné u obou výzkumů. V Jablonci nad Nisou byly pozorovateli jako předstírané hodnoceny všechny mimické projevy, které byly označeny jako lhostejnost nebo nezájem.

U pěti ze šesti prvopachatelů byly jejich mimické projevy hodnoceny jako pravé (83%), což mírně převyšuje údaje z Litoměřic. Jsou ale ve své škále poněkud chudší. Převládal snadno rozpoznatelný neskrývaný strach. Naproti tomu vysoké procento recidivistů (33%) se snažilo zakrývat svůj okamžitý psychický stav při výsledku zdánlivým nezájmem a lhostejností k předmětu výsledku.

2. Pohledy

Tabulka č. 8

Zkoumané pohledy	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. upřímný	1	6	3	14	-	-	-	-
2. tázavý	4	22	5	24	-	-	1	7
3. bezmocný	1	6	-	-	2	33	4	27
4. nejistý	4	22	4	19	3	50	5	33
5. neupřímný	5	28	4	19	-	-	1	7
6. roztěkaný	-	-	1	5	1	17	3	20
7. vyzyvavý	3	17	4	19	-	-	1	7

Tabulka č. 8 obsahuje výsledky zkoumaných pohledů recidivistů a prvopachatelů. Jejich hodnocení je výsledkem subjektivního pozorování vyslychajících a jednalo se z jejich hlediska o obtížnou záležitost při rozhodování o zařazení do stanovené kategorie pohledů. Ty se navíc v průběhu výsledku měnily, např. s ústupem emocionálního napětí (uvolnění

strachu ap.). Zcela jistě lze přijmout Mikulenkův závěr, že u recidivistů žádný z pohledů nebyl dominantní a v některých případech byl zcela jistě určujícím faktorem pro stanovení emocionálního stavu.

U prvopachatelů převládaly bezmocné, nejisté a roztěkané pohledy (dohromady v Jablonci nad Nisou 100 %, v Litoměřicích 80%) jako doprovodný projev strachu, což se odráželo i v jejich mimice (viz. tabulka č.6). Tyto projevy byly pozorovány zejména v počátku výsledku a při kladení kritických otázek. Výsledky obou pozorování se do značné míry shodují.

3. Tělesná blízkost (proxemika)

Tabulka č. 9

Reakce na tělesnou blízkost	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. bez zvýšeného neklidu	15	83	15	71	1	17	-	-
2. motorický neklid	3	17	6	29	5	83	15	100

Tabulka č. 9 zobrazuje údaje o reakci vyslychaných na záměrné přiblížení se vyslychaného do těsné tělesné blízkosti. Je naprosto zřejmé, že u prvopachatelů toto přiblížení způsobilo motorický neklid (v Jablonci nad Nisou v 83 %), který je zjevně spojen s vystupňováním napětí a pocitů strachu (v Litoměřicích byly zjištěny tyto reakce ve 100 %).

Výrazně menší projevy motorického neklidu při přiblížení vyslychajícího byly zjištěny u recidivistů, což plyne zejména z jejich předchozích zkušeností s výsledovými situacemi a procesními postupy orgánů činných v trestním řízení včetně základních znalostí o právní kvalifikaci trestných činů, z kterých jsou podezřelí, a výši eventuálního trestu. Svoji úlohu

zde sehrává i častá osobní znalost s vyslýchajícími (díky kriminální minulosti). U některých recidivistů byl však motorický neklid patrný. Zde se lze domnívat, že při zastírání neverbálních projevů nebudou tolik úspěšní.

4. Tělesné pohyby (kinezika)

Tělesné pohyby byly zkoumány ve dvou rovinách: a) za chůze, b) za výslechové situace. Chůze byla pozorována před započítáním výslechu od počátku kontaktu vyslýchávaného s vyslýchajícím, přičemž byla zjišťována její dynamika. Ve výslechové situaci byl pozorován zejména pohyb končetin, trupu, krku a hlavy.

a) Chůze

Dynamika chůze

Tabulka č. 10

Dynamika chůze	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. váhavá, nejistá	2	11	3	14	5	83	9	60
2. energická, sebevědomá	3	17	3	14	-	-	-	-
3. přirozená	13	72	15	72	1	17	6	40

Z tabulky č. 10 je patrné, že u většiny prvopachatelů v Jablonci nad Nisou byla chůze hodnocena jako váhavá a nejistá. Může to způsobovat jednak strach z nadcházejícího výslechu, z části ale i špatná orientace v neznámém prostředí (v podmínkách OŘ PČR Jablonec nad Nisou je na pracoviště oddělení obecné kriminality služby kriminální policie

a vyšetřování poměrně složitý přístup z hlediska orientace). Jde většinou o jeden z prvních osobních kontaktů vyslychajícího s prvopachatele a již zde lze hodnotit jeho psychické rozpoložení a připravovat se na volbu nejvýhodnější taktiky a postupu výslechu.

Chůze u většiny recidivistů byla hodnocena jako přirozená, v minulosti mnohokrát pobývali ve výslechových prostorách kriminální policie. U pachatelů vystupujících sebevědomě byla později pozorována zvýšená snaha zakrývat nebo předstírat svůj skutečný psychický stav.

Poměrně výrazný rozdíl v hodnocení chůze prvopachatelů v Jablonci nad Nisou a Litoměřicích lze dovodit již z předchozích pozorování, neboť u většiny (67%) prvopachatelů na Jablonecku byly pozorovány projevy strachu a úzkosti. Výsledky u recidivistů jsou v podstatě obdobné u obou výzkumů.

b) Pohyby ve výslechové situaci

Pohyby končetin, trupu, krku a hlavy ve výslechové situaci jsou velmi dobře pozorovatelné, vypovídají o značném vnitřním napětí vyslychaného, o jeho usilovném přemýšlení při formulacích odpovědí ap. Jsou konány většinou mimovolně a jde o individuální projev každého jedince, např. v zátěžové situaci. I po krátké době interakce mezi vyslychaným a vyslychajícím lze rozpoznat, které pohyby jsou způsobeny tiky, zlozvyky ap. S odezněním vnitřního napětí většinou výrazně ustupují. Tyto neverbální projevy jsou dobře využitelné pro formování a korekci výslechu. Výsledky obou výzkumů v této oblasti jsou poněkud rozdílnější a vyplývají z rozdílných typů neverbálních reakcí každého jedince v zátěžové situaci, které jsou pro něho charakteristické (některý si mne prsty rukou, jiný má zvyk kývat hlavou, další si škrábe předloktí ap.).

Pohyby končetin

Tabulka č. 11

Pohyby končetin	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. bez zvláštních projevů	9	50	13	62	1	17	-	-
2. občasný neklid	6	33	5	24	3	50	6	40
3. neúčelné pohyby	3	17	3	14	2	33	9	60

Tabulka č.11 vypovídá o pohybech končetin ve výslechové situaci. U většiny prvopachatelů (83%) byly pozorovány neúčelné pohyby nebo občasný neklid, které jsou dobře patrné a snadno pozorovatelné.

U recidivistů byly pozorovány procentuálně méně časté nebo málo výrazné pohyby. Z části to lze přičíst i okolnosti, že někteří recidivisté nejsou díky zkušenostem pod takovým psychickým tlakem. Přístup vyslychajícího musí být o to pozornější.

Pohyb trupu

Tabulka č. 12

Pohyby trupu	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. bez zvláštních projevů	18	100	17	81	5	83	7	47
2. neklidné otáčení nebo vyklánění	-	-	4	19	1	17	8	53

Z výsledků zaznamenaných v tabulce č. 12 je zřejmé, že pohyby

neklidné otáčení a vyklánění nebylo u recidivistů zaznamenáno.

U prvopachatelů nebyly ve větší míře rovněž zaznamenány. Při srovnání s litoměřickým výzkumem jsou patrné výraznější rozdíly zejména v této kategorii (u zhruba poloviny vyslychaných byly pozorovány pohyby trupu proti 17% v Jablonci nad Nisou, kde se takto choval jeden z prvopachatelů).

Tato neverbální složka komunikace se zřejmě výrazněji neodráží v projevu vyslychaných, byť může být u prvopachatelů předpokládána. Zde jde patrně více o reakce na vnější rušivé podněty (hluk na chodbě, vstup osob do kanceláře ap.), které by měly být co nejvíce eliminovány. Mohou signalizovat spíše úzkost z neznámého prostředí než ze samotného výsledku a je to dobře patrné u recidivistů, kteří se tímto způsobem v podstatě vůbec neprojevovali.

Pohyby krku

Tabulka č. 13

Pohyby krku	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. bez zvláštních projevů	13	72	17	81	2	33	7	47
2. časté polykání (tzv. na prázdno)	5	28	4	19	4	67	8	53

Tabulka č. 13 zobrazuje četnost pohybu hrtanu vyslychaného. U recidivistů je výrazně nižší a byl pozorován hlavně na začátku výsledku a při kritických otázkách. Projevil se hlavně u recidivistů, u kterých byl patrný strach a očekávání.

U prvopachatelů je tento neverbální projev mnohem a výraznější, signalizuje značné vnitřní napětí a nejčastěji byl zaznamenáván opět za začátku

výslechu a těsně před samotným spontánním doznáním, což bylo pro obě skupiny společné. Právě v této fázi se dobře projevoval údiv nad odhalením dosud „přísně tajených skutečností“ o průběhu trestného činu a vnitřní boj vyslychaných odhodlat se k přiznání.

Lze se domnívat, že díky automaticnosti, s kterou je obecně lidmi hrtan užíván, jsou jeho pohyby v zátěžové situaci mimovolní, bezděčné. Z pozorování hrtanu lze dobře odečíst okamžitou reakci vyslychaného na položenou otázku, předložený důkaz ap. (pokud se takto projevuje) a korigovat další výslechový postup. Oba výzkumy se v této neverbální složce nijak zásadně neodlišují.

Pohyb hlavy

Tabulka č. 14

Pohyb hlavy	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. bez zvláštních projevů	13	72	14	67	2	33	2	13
2. neklidné otáčení	5	28	7	33	4	67	13	87

Pohyb hlavy zobrazený v tabulce č. 14 je u recidivistů podstatně méně výrazný. Můžeme se domnívat, že je více pod dohledem vůle, tedy pod osobní kontrolou, a proto je i v kritických momentech výslechu méně častý.

U prvopachatelů byly zaznamenány pohyby hlavy častěji, hlavně jako spontánní reakce na jednotlivé okamžiky výslechu, zejména při přiznání a následné spontánní výpovědi. V počáteční fázi výslechu nebyly tolik početné. Celkově byl pohyb hlavy prvopachatelů častější než u recidivistů. K obdobnému zjištění došel i litoměřický výzkum.

5. Tělesný postoj (postura)

Tabulka č. 15

Tělesný postoj	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. jistý, sebevědomý	16	89	16	76	1	17	7	47
2. nejistý, úzkostný	2	11	5	24	5	83	8	53

Tabulka č. 15 zobrazuje výsledky pozorování tělesných postojů vyslychaných zejména v sedící poloze. Jako jistý a sebevědomý postoj byl označen stav, kdy měl vyslychaný vzpřímenou hlavu, vypnutý hrudník a zvýšená ramena. Naopak nejistý a úzkostný postoj byl charakterizován skloněnou hlavou, pokleslým hrudníkem a svěšenými rameny. U recidivistů byl zjišťován sebevědomý a jistý postoj v naprosté většině a zcela jistě se zde odráží nižší emocionální napětí a snaha zastřít okamžité negativní pocity. Oba výzkumy došly v této oblasti k obdobným závěrům.

Prvopachatelé byli v naprosté většině hodnoceni jako nejistí a úzkostní, jejich postoj byl proti recidivistům výrazný.

6. Projevy neuropsychických a vegetativních procesů

Tabulka č. 16

Neuropsychické a vegetativní procesy	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1. běž zvláštních projevů	18	100	20	95	3	50	6	40
2. změna barvy pleti	-	-	1	5	2	33	8	53
3. jiné změny	-	-	-	-	1	17	1	7

V tabulce č. 16 jsou shrnuty výsledky pozorování neuropsychických vegetativních projevů. Je zřejmé, že u vyslýchaných recidivistů nebyly prakticky vůbec zaznamenány, resp. pozorovány. Svědčí to o relativně nízké hladině napětí jejich psychiky vycházející ze zkušeností s výslechovou situací, s vyšetřováním a s případnými následky, které jsou s trestnou činností pro ně spojeny.

U prvopachatelů byla v Jablonci nad Nisou u 50% případů pozorována bledost v obličeji a pocení. Jeden vyslýchaný si navíc stěžoval na nevolnost spojenou s nutkáním vykonat velkou potřebu. Po učiněném doznání a následném seznámení s dalšími procesními kroky, které budou následovat, neuropsychické vegetativní projevy díky uvolnění tenze u všech prvopachatelů ustoupily. Zcela evidentně zde doprovázely strach z výsledku, následků činu (resp. doznání) a obavy z „neznámého“ procesu vyšetřování. Této okolnosti lze využít např. k posouzení, zda bylo doznání úplné a vyčerpávající (při neúplném doznání většinou nedochází k uvolnění vnitřního napětí, což je na chování vyslýchaného, jehož projevy vyjadřovaly vnitřní pnutí a strach, dobře patrné).

U obou výzkumů je zřejmé, že strach z výslechové situace se silně projevuje u prvopachatelů (je pro ně neznámá), zatímco u recidivistů nebyly neuropsychické vegetativní projevy prakticky zaznamenány.

7. Celkové hodnocení neverbálních projevů vyslýchaných z pohledu pozorovatelů

Tabulka č. 17

Celkové hodnocení neverbálního projevu	Recidivisté				Prvopachatelé			
	JN		LT		JN		LT	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
nevýrazný	13	72	14	67	1	17	1	7
výrazný	5	28	7	33	5	83	14	93

Na závěr každý pozorovatel odpovídal na otázku, zda je celkový

neverbální projev vyslychaného výrazný či nikoliv. Slo o završení celé série pozorování jednotlivých neverbálních projevů, jehož smyslem bylo dát odpověď na úvodní pracovní hypotézu:

„Domníváme se, že neverbální projev vyslychaného recidivisty je méně výrazný než u prvopachatele“.

V tabulka č. 17 jsou obsaženy výsledky tohoto hodnocení. Vyplyvá z něho, že celkový neverbální projev byl u recidivistů výrazně menší (28%) než u prvopachatelů (83%). Tento závěr je patrný i z údajů zjištěných výzkumem Mikulenky, které nevykazují výraznou odchylku. Z toho vyplývá, že jim stanovená pracovní hypotéza, která byla pro tento výzkum použita, je platná a správná. Některé odchylky obou výzkumů lze zdůvodnit menším počtem zejména prvopachatelů, které se podarilo v Jablonci nad Nisou zkoumat, subjektivním pohledem pozorovatelů a psychologickými aspekty této problematiky.

Výsledky výzkumů provedených na Okresním ředitelství Policie ČR, oddělení obecné kriminality služby kriminální policie a vyšetřování v Jablonci nad Nisou jsou ve většině ukazatelů obdobné s výzkumem provedeným na stejném pracovišti v Litoměřicích. Zcela zřetelným způsobem potvrzují pracovní hypotézu, že neverbální projevy vyslychaných recidivistů jsou méně výrazné než u vyslychaných prvopachatelů.

III ZÁVĚR

Výslech podezřelého je pro většinu kriminalistů, kteří se denně „potýkají se zločinem“, vyvrcholením jejich mnohdy mravenčí práce k opatření informací o spáchaném trestném činu a o jeho pachateli. V mnoha případech rozhodujícím způsobem „osvětluje jinak temná zákoutí kriminálních deliktů“ a připravuje a urovnává cestu spravedlnosti při nalézání pravdy a práva.

Správně vedený výslech je ozdobou každodenní rutinní šedi policejní práce a vyžaduje zapálené a profesionálně zdatné kriminalisty, kteří mají cit pro výslechovou situaci a dokáží správně využít a interpretovat veškeré procesy, jenž při něm probíhají. Kriminalista musí být obdařen dobrým postřehem a schopností okamžitě analyzovat a přesně reagovat na změny, které v rámci výslechu nastávají. Každý výslech je díky jedinečnosti jednotlivých případů a individualitě aktérů, kteří se zde objevují, „originálem“ v pravém slova smyslu. Již jeho příprava vyžaduje od kriminalisty tvůrčí přístup, fantazii, schopnost vcítit se do pocitů podezřelého, do způsobu jeho myšlení, pochopení pohnutek a okolností ap.

Dobře vedené výslechy vedou po čase i ke získání autority kriminalisty v kriminální subkultuře. Respekt recidivistů je dobrým východiskem pro další výslech, který u nich většinou dříve či později následuje (díky opakování trestné činnosti).

Výslech je ale také odpovědnost. Odpovědnost za mnohdy zdlouhavou a náročnou práci ostatních policistů, neboť jen naivní filmové a literární představy ukazují policejní práci jako dílo jednoho „geniálního detektiva“. Ve skutečnosti jde o týmovou práci, která může být nevhodným nebo nedostatečně odborným přístupem vyslychajícího zmařena a tím zcela nenávratně zničena šance na dosažení spravedlnosti.

Autor této bakalářské práce má sám dlouholeté zkušenosti s výslechovou praxí. Cesta za zločincem bývá někdy složitá, doprovázená mnoha omyly. Myslet si, že můžeme eliminovat veškeré chyby, je pošetilé. Avšak studiem psychologických aspektů výslechu, včetně samotné taktiky, lze

mnohá jeho úskalí překonat. Cesta k právu pak může být mnohem kratší a efektivnější.

Práce samotná se zabývá zejména psychologickými aspekty výslechu a čerpá z teoretických prací publikovaných uznávanými autoritami v této oblasti. Ve snaze po nalezení vhodných klíčů k rozpoznání pravdivosti a úplnosti projevu vyslychaných osob v pozici podezřelý recidivista – prvopachatel se zabývá tím, co je pro každého vyslychajícího dostupné: od teoretických poznatků o interakci, komunikaci a interpersonální percepci, aplikovaných na výslechovou situaci, až po neverbální projevy, které lze bez nutnosti užití zvláštních metod a zařízení pozorovat. Prakticky byla ověřena hypotéza, že neverbální projevy recidivistů ve výslechové situaci jsou méně výrazné než u prvopachatelů, čímž byly potvrzeny i teoretické závěry v této oblasti. Výzkum byl proveden již použitou metodou se zaměřením na neverbální projevy při výslechu a jeho výsledky se nijak podstatně neliší od závěrů, ke kterým došel Mikulénka v Litoměřicích. Smyslem bylo nalézt pomocné vodítko při hodnocení věrohodnosti výpovědi, rozpoznání lživého projevu vyslychaného a jeho přiměření k pravdivému sdělení. Pozorování a správná interpretace neverbální složky komunikace zejména u podezřelého (obviněného) se jeví pro tento cíl jako naprosto nepostradatelné.

Snahou při provádění výzkumu bylo dodržet veškeré podmínky a parametry, které byly nastaveny v Litoměřicích. V některých ukazatelích to však nebylo možné. Počet osob vyhovujících pro zkoumání, byl vzhledem k místním podmínkám o něco nižší, byť výzkum probíhal delší dobu. Podíl recidivistů a prvopachatelů se rovněž lišil a pozorovatelé byli logicky také jiní. Původně stanovená hypotéza v zadání bakalářské práce označená č. 1 byla opuštěna, neboť její formulace nebyla autorem v době jejího stanovení správně promyšlena. Stěžejní pracovní hypotéza č. 2 byla přepracována (převzata), aby korespondovala s veškerými aspekty výzkumné činnosti v Litoměřicích. Navíc je její podoba výstižnější. Výsledky obou výzkumů jsou v mnohém podobné a nevykazují zásadní rozdíl, který by vyvracel stanovenou hypotézu

a odporoval teoretickým závěrům.

Je pochopitelné, že každý jedinec se chová a prožívá odlišně a těžko lze vyvozovat obecný závěr o tom, jak probíhá neverbální komunikace ve výslechové situaci u recidivistů a prvopachatelů. Přesto lze učinit závěr, že recidivista podstatně lépe „snáší“ výslech, což se také odráží v méně výrazných neverbálních projevech. Znesnadňuje tím kriminalistovi nalézání pravdivých skutečností o spáchaném kriminálním činu. U prvopachatelů má kriminalista v hodnocení věrohodnosti výpovědi ve většině případů více vodítek k rozpoznání pravdivosti, zejména v oblasti neverbálních projevů, které jsou mnohem výraznější.

Bedlivé pozorování neverbálních projevů vyslychaných je neodmyslitelnou součástí práce kriminalisty. Jako nedílná součást interpersonální komunikace má zejména zde podstatnou vypovídací hodnotu při formování názoru vyslychajícího, do jaké míry je výpověď přesná a hodnověrná. U podezřelých (obviněných) kriminalista musí navíc počítat se lživým verbálním projevem. K jeho rozpoznání je celkové posouzení projevu vyslychaného nezbytné. V mnoha případech je jeho lež, která bývá po obsahové stránce předem připravená a promyšlená, odhalena díky neverbálním projevům psychiky vyslychaného, které si většinou ani neuvědomuje nebo je nemůže svou vůlí ovládat (neuropsychické a vegetativní projevy).

Při samotném průběhu výslechu, zejména v jeho kritických fázích, kdy jsou předkládány důkazy, vyvracena lživá argumentace vyslychaného ap., je pozorování neverbálních projevů mnohdy určujícím vodítkem při utváření taktiky výslechu a korekce jeho průběhu (např. v situaci, kdy vyslychaný odmítá vypovídat, popř. s vyslychajícím vůbec verbálně nekomunikuje, jsou jediným poskytovaným zdrojem informací). Neverbální projevy jsou kriminalistovi při správné interpretaci vodítkem pro zvolení vhodných taktických a psychologických postupů k přiměnění vyslychaného pravdivě a přesně vypovídat o vyšetřované události.

Psychologické poznatky o osobnosti vyslychaného jsou v celé řadě

případů již v přípravné fázi výslechu nezbytným předpokladem pro jeho úspěšný průběh. Naprosto nezbytná je volba vhodného způsobu komunikace s vyslychaným zohledňující jeho věk, dosaženou mentální úroveň, rodinné a sociální podmínky, vzdělání, sociokulturní prostředí, z kterého pochází, zastávanou sociální roli a status. Vyslychající by se měl svým komunikačním projevem přizpůsobit těmto okolnostem (např. se „snížit“, je-li to účelné, k používání slangových výrazů či některých vulgarismů, které jsou pro něho v běžné komunikaci nepřijatelné). Jeho slovní formulace musí být pro vyslychaného naprosto srozumitelná a pochopitelná (zejména u vyslychaných dětí, osob s nižší mentální úrovní ap.).

K profesionální „výbavě“ kriminalisty patří v neposlední řadě i jeho vlastní sebepoznání. Skrze znalosti o psychologických náležitostech sociálního styku a poznání vlastních schopností a možností může korigovat svůj přístup k vyslychaným, pochopit, jakým způsobem působí on sám jako osobnost na vyslychaného, a vyvarovat se chyb. Znalosti z oboru psychologie a jejich správná aplikace se mu „vrátí“ nejen v oblasti dosahovaných pracovních výsledků, ale i v osobním životě. Jeho chování a rozhodování může být doprovázeno větší jistotou, sebevědomím, nadhledem, pocitem vyšší osobní kvality. Lépe zvládané napětí plynoucí z podstaty samotné kriminalistické praxe se zcela jistě pozitivně odrazí v jeho celkovém psychickém a fyzickém stavu, který ovlivňuje i jeho rodinné štěstí a osobní spokojenost v životě.

Na závěr bych chtěl ještě jednou ocitovat již zmíněnou myšlenku Čírtkové směřující k neverbálním projevům vyslychaných, neboť se mi zdá velice výstižná:

S mírou nadsázky můžeme říci, že vyšetřovatel, který dokáže přesně vnímat a adekvátně interpretovat neverbální projevy vyslychané osoby, má vlastně k dispozici „malý osobní polygraf“. [ČÍR:33]

Použitá literatura:

- [ČRT] Čírtková, L.: Kriminální psychologie. Praha, Eurounion, s.r.o., 1. vyd., 1998
- [ČÍR] Čírtková, L.: Základy forenzní psychologie. (Skriptum), Praha, Policejní akademie, 1994
- [ČKV] Čírtková, L.: Policejní psychologie. Praha, Portál, 3. vyd., 2000
- [VAS] Vasiljev A.N.: Výslech. In: Bogdanov, B.E. aj.: Kriminalistika. 1. vyd., Praha, Naše vojsko, 1966
- [MIK] Mikulenk, D.: Psychologie výslechu a rozdílné přístupy k výslechu prvopachatele a recidivisty v práci kriminalisty. (bakalářská práce), Liberec 2000, Technická univerzita Liberec, fakulta pedagogická
- [KBV] Koubová, E.: Výslech. In: Musil, J. aj.: Kriminalistika. Praha, Naše vojsko, 1994, s.156 - 163
- [KON] Konrád, Z.: Vysvětlení – zvláštní druh výslechu? Kriminalistika, ročník 1999, č. 4
- [MKS] Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J. : Kriminalistika. Praha, C. H. Beck, 1. vyd., 2001
- [HRL] Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Praha, Portál, 2000
- [ŠVN II] Švingalová, D.: Základy psychologie. II.díl: kognitivní složka osobnosti. (Skriptum) Liberec, Technická univerzita, 1998

Sbírka zákonů:

- zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů
- trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Z á z n a m

o pozorování neverbálních projevů vyslychaného prvopachatele - recidivisty v průběhu výslechu (podtrhni, o jakého vyslychaného jde)

Jméno a příjmení:

Bydliště:

Věk:

Právní kvalifikace vyšetřované události:

Porovnání provedl:

Zkoumané složky neverbální komunikace

1. Mimika

Emocionální stavy:

1. smích	6. strach	11. pohrdání
2. překvapení	7. zloba	12. pláč
3. spokojenost	8. nezájem	13. lhostejnost
4. zájem	9. apatie	
5. očekávání	10. smutek	

Emocionální stav je pravý - předstíraný.

2. Pohledy

1. upřímný	4. nejistý	7. vyzývavý
2. tázavý	5. neupřímný	
3. bezmocný	6. roztěkaný	

3. Tělesná blízkost (proxemika)

(úmyslné přiblížení a vzdálení se vyslychajícího k vyslychanému při výslechu)

Reakce na tělesnou blízkost: 1. bez zvýšeného neklidu
2. motorický neklid

4. Tělesné pohyby (kinezika)

a) chůze: 1. váhavá, nejistá
2. energická, sebevědomá
3. přirozená

b) výslechová situace

pohyb končetin: 1. bez zvláštních projevů
2. občasný neklid

- pohyb trupu: 3. neúčelné pohyby – ruce – nohy
1. bez zvláštních projevů
2. neklidné otáčení nebo vyklánění
- pohyb krku: 1. bez zvláštních projevů
2. časté polykání (tzv. naprázdno)
- pohyb hlavy: 1. bez zvláštních projevů
2. neklidné otáčení (např. reakce hlavy na podněty nesouvisející s výslechem)

5. Tělesný postoj (postura) ve výslechové situaci

1. jistý, sebevědomý (vzpřímená hlava, vypnutý hrudník, zvýšená ramena)
2. nejistý, úzkostný (skloněná hlava, pokleslý hrudník, svěšená ramena)

6. Projevy neuropsychických a vegetativních procesů

1. bez zvláštních projevů
2. změna barvy pleti
3. jiné změny (jaké):

7. Celkové hodnocení neverbálního projevu pozorovaného

Neverbální projev je: výrazný - nevýrazný

Definice prvopachatele:

Prvopachatel je pro tento výzkum takový pachatel, který nebyl dosud soudně trestán ani trestně stíhán a je policií vyslýchán pro podezření z trestného činu proti majetku.

Definice recidivisty:

Recidivista je pro tento výzkum takový pachatel, který byl několikrát soudně trestán za majetkovou trestnou činnost, nejméně jednou byl ve výkonu trestu odnětí svobody a je opětovně vyslýchán pro podezření z trestného činu proti majetku.

Po celkovém vyhodnocení neverbálních projevů pachatelů budou všechny záznamy skartovány!